

МАРИЧИЋ и А. ЖЕЖЕЉ

30 СР
ПОПОВИЋ Ј. С.
Јован Стерија П

ПЕСКОВАЦ

600000179

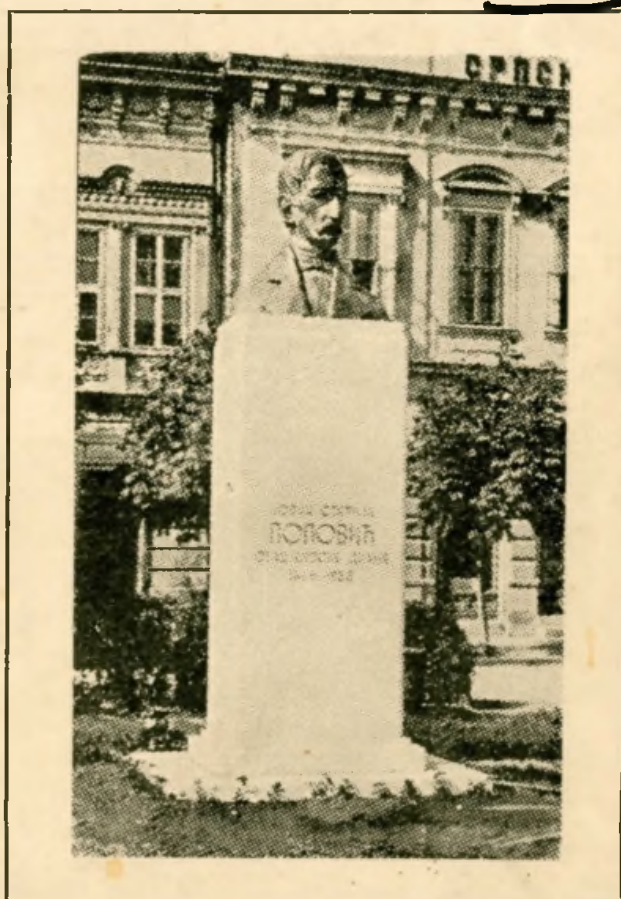
COBISS

ЈОВАН СТЕРИЈА ПОПОВИЋ

II Београдска

са

и 9р

Споменик Ј. Ст. Поповићу у Вршцу
(откривен 7. X. 1934 год.)

ФРАНЦУСКО-СРПСКА КЊИЖАРА
А. М. ПОПОВИЋА БЕОГРАД

Инв. бр.

16454

Презиме и име писца:

М. Марковић

А Жежељ

Сигнатура

886-2

НАСЛОВ ДЕЛА:

У. Ст. Ђојотовић II

Место и година издања:

Београд, Векаг и сау
[6. I] [1917] и 9р.

Број карте
читаоца

Датум
враћања

Примедба

Број карте
читаоца

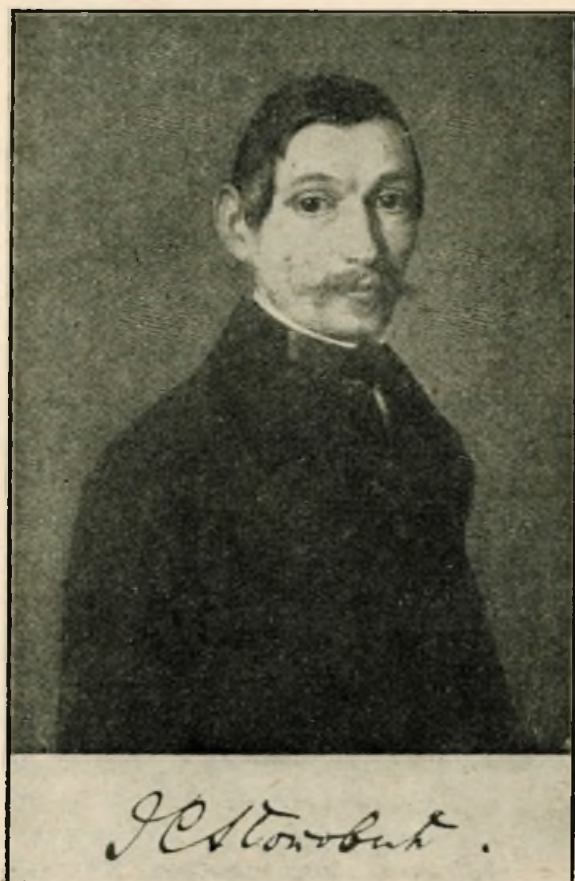
Датум
враћања

Примедба

УРЕЂУЈУ: И. МАРИЧИЋ И А. ЖЕЖЕЉ

ЈОВАН СТЕРИЈА ПОПОВИЋ

II

НАРОДНА БИБЛИОТЕКА
ГРАДА ПЕСНОВЦА

Бр. 16454

Струка 886-2

ФРАНЦУСКО-СРПСКА КЊИЖАРА
А. М. ПОПОВИЋА БЕОГРАД

За Штампарију „ЗОРА“ Космајска 24
Београд — Телефон 29-9-20
Миливоје Ј. Трајковић, Струмичка ул. 9

БЕОГРАД НЕКАД И САД

Л И Ц А

Неша, трговац у Београду.

Љуба, његова кћи.

Станија, Нешина мати.

Велимир, његов син.

Милан, чиновник.

Пијада.

Вучко, ћирица.

(Газда-Неша довео из вилајета у Београд своју стару мајку Станију. Кукава старица нашла се одједанпут у небраном грожђу, па само хукће и лелече : „Е, Боже ми прости, какво је ово чудо божије! Ово се баш обрнуо свет наопако!“ Београд сав измењен, не можеш више у њему да се снађеш. У кућама ни простирке ни честитог миндерлука,¹ да поштено седнеш, него упаднеш као у рупу, а ноге висе, па све нешто удара одоздо [канаве са федерима] — аратос² ти таквог седења!“ Па кафа жута као блато — ма ко још пије кафу с млеком!)

Станија. Бадава. Чудан адет³ настаде. (Сат стане ударати на које се Станија уплаши). Шта беше то?

Љуба. Сат, мајка.⁴

Станија. Па сат у соби. (Сат почне свирати; Станија мало послуша па се прекрсти). Какав је то сат?

Љуба. То је музика.

Станија. Шта је то музика?

Љуба. Зар не знаш? Сvirка.

Станија. Па свирка су зурле.⁵

Љуба. Хи, хи, хи! Ко ће зурле да слуша? Чекај мало. (Отиде фортепиану⁶ и почне свирати).

Станија (уплашено). Ју мене, ћерко, ју мене, ћерко!

Љуба. Шта је, мајка?

Станија. Ти да будеш Циганка?

Љуба. Зашто Циганка?

¹ душек који се простире као канаве; ² до ђавола; ³ обичај; ⁴ стара-мајка, баба; ⁵ народне свирале; ⁶ (данас пианофорте) гласовир, клавир.

Станија. Куку мене и до Бога мога! Нешина кћи Циганка.

Љуба. Ама што ти је, мајка?

Станија. Ко свира до Цигани?

Љуба. Та то је сад мода; која девојка не свира, није nobl¹.

Станија. Шта ти ту говориш, ћерко?

Љуба. Тако је. Иди у прве куће, свуда ћеш наћи или фортепиано, или гитар.

Станија. Ама како то говориш?

Љуба. Па тако.

Станија. Ја те ништа не разумем.

Љуба. Шта ћу ти, кад ниси живела овде.

Станија. Како се зову те твоје зурле?

Љуба. Кажем ти, фортепиано.

Станија (врти главом). Хм, хм! Па де свирај мало. (Љуба почне алегро² из једне оперете).

Станија. Па то ти свираш?

Љуба. А да шта ћеш?

Станија. То ништа не ваља. Кам ти хајдук Вељко, кам ти друге песме?

Љуба. Е, то је сасвим просто.

Станија. Него то твоје цигулу, цигулу. Зло ћерко, крај света. Кад си ти вид'ла за мог времена те накараде³ у соби? (Гледа свуда). Гле, гле! Шта ће то голишаво девојче на дувару⁴?

Љуба. То је Венус.

Станија. Шта је то Венус?

Љуба. Богиња љубави.

Станија. Богиња! А шта је богиња?

Љуба. Бог је мушко, а богиња је женско.

Станија. Што? Што? Бог и жена? То ни Турци не држе. Еј Нешо, Нешо, куку мајци, што сам дочекала! Људи имају у кући свеце и матер Божију, а какав је ово покор ком се они моле.

Љуба. Зар ти мислиш, мајка, да ми то држимо за икону?

Станија. Да што си је обесила?

Љуба. Ето тако, да је лепо у соби.

Станија. И то лепо?

Љуба. Зар не видиш како је лепа?

Станија. Видиш, ћерко, то је срамотно. Која девојка показује голе прси? А она је готово сва гола. Срамота до Бога, него скини, па баци у ватру.

Љуба. За то смо дали три талира, мајка.

¹ отмено, готподски; ² весело, живо; ³ неукусан намештај; ⁴ зиду.

Станија. А колико си дала у цркви?

Љуба. Па ти знаш, да девојке не дају ништа.

Станија. У цркви не дају, а за срамотне иконе могу да дају, је л'?

(Па тек ове хаљине — какво је опет то чудо: фистан¹ нарогушен, с тим обручем наоколо, право страшило. Која би паметна жена то натоварила? Па онда та кошница на глави — „да плаши чворке сас² те репове“. А коса као броћ,³ ни навранила се није.)

„Е, видим ја, ћерко, што је у вас: што је добро то се не чини; а што је зло, то се прима. Нећу ја овде дуго. Где ћу ја да се научим на тај адет: да ти седим високо, да ти једем високо, да ти спавам високо.“

Долази Милан, „инструктор“, с наочарима, и Љуба изводи с њим по соби фигуре од кадрила.)

(Милан одлази)

Станија. Бога ти, Љубо, што је теби?

Љуба. Шта, мајка?

Станија. Што скачеш по соби пред туђим човеком?

Љуба. Па то је игра.

Станија. Каква игра? Напала си пред туђим човеком па трчиш, канда си полудела. Што ће рећи човек? То је, моја ћерко, безобразно. Не ваља ти посао ништа. Још га хваташ за руку. Је л' нам штогод род?

Љуба. Није.

Станија. Па која девојка хвата страног момка за руку?

Љуба. У игри.

Станија. Макар и у игри. Свака честита девојка, и свако поштено момче опаше се марамом⁴.

Љуба. Но, то би лепо било, кад би у валцеру опасивали се марамом.

Станија. Па онда, знаш, девојка, кад игра, ваља да се стиди, да гледа у земљу; а не да хвата момке за руку.

Љуба. Знаш шта је, мајка. Да те водим једанпут на бал.

Станија. Шта је то „на бал“?

Љуба. Тако, скупе се и мушки и женски, па играју по целу ноћ.

Станија. И девојке иду ноћу? То не ваља, ћерко.

Љуба. Е, не иду саме, него с матером, или с родом.

Станија. Ја велим, боље би било, да и оне остану код куће па да лепо спавају.

Љуба. Али само да видиш, мајка, допашће ти се.

Станија. А што имам да видим? Ако су све такве, то је крај света.

Љуба. Е, друге још више раде, особито оне које су биле у Панчеву, у Земуну, у Пешти, или у Бечу на васпитању. Да се чудиш, мајка, како су слободне.

¹ женска хаљина од порхета; ² са; ³ црвенило (биљка); ⁴ да га хвата за мараму, а не за руку.

Станија. Куд ће веће слободе, него кад девојка ухвати момка за руку, и са њим се витла¹ по кући.

Љуба. А кад га руком ухвати испод пазува, и с њим иде у шетњу?

Станија. Што, што?

Љуба. То је, кад нећеш да те водим на бал, да све видиш.

Станија. Што да идем? Што да видим? Безобразлук? — Што но приповедаше стари, да је једна варош пропала у земљу за безобразлук, и Београд ће пропасти.

Љуба (смеје се). Што девојке воде мушкарце под руку?

Станија. Јест, зато. Бог се мора расрдити на тај свет.

Љуба. А кад се момак и девојка загрли?

Станија. Грле се који су неваљали. Зато таква девојка не сме ни на свет да изиђе, да је не пљују.

Љуба. А овде свет гледа да не пљује, него још хвали.

Станија. Прођи се шегачине², ћерко. Вид'ла си мене стару, па тераш спрдњу. То је срамота.

Љуба. Не шалим се, мајка, Бога ми, него се тако игра залцер. Ето овако (дигне је па јој покаже).

Станија. И то једно мушко, и једно женско?

Љуба. Јесте.

Станија. А шта веле мајке и очеви?

Љуба. Кажем ти, ништа; него су још невесели, ако им неће нико да узме кћер да игра.

Станија (седне опет). Еј Београде, Београде, у што те хвалише! Ниси више Београд, него црноград.

Љуба. Па да видиш, кад стане музика и сви се ухвате под руку.

Станија. Не говори више, кумим те Богом живим. Немој да ти умрем од чуда.

Љуба. Ала си проста, мајка.

Станија. Сад ја проста, што мрзим безобразлук; а ти ниси, што хваташ момка за руку. Зашто да га хваташ за руку; шта је он теби?

Љуба (смеши се). Он је мој швалер³.

Станија. Шта је то?

Љуба. Љубовник.

Станија (разрогачи очи). Шта рече, црна ћерко?

Љуба. Па кажем ти, љубовник.

Станија. Која поштена девојка има љубовника? Куку, Нешо, да од Бога нађеш?

Љуба. Ћути, мајка, то није ништа зло; то је мода.

¹ окреће у ковитлац; ² ругања, спрдње; ³ кавалер, љубавник.

Станија. Каква је то безобразница мода, што квари свет? Ама је ли Неша слеп, види ли он све?

Љуба. Та кажем ти, то је обичај. Ходи да видиш, како се тамо двоје по Калимегдану шетају.

Станија (устане, па гледа). Куку! За моје време иђаше муж напред, а жена за њим полако.

Љуба. Оно нису муж и жена, него једно је момак, а друго девојка.

Станија. Па девојка води га под руку! Гле како је безобразна, како размеће рукама, како му говори. Још је он бољи, иде кротко, а она се развилила¹.

Љуба. Па она и треба да је слободнија, зашто је женско.

Станија (обазре се па је мери). То велиш, а оно је зло, кад девојка сагне главу и кад дође мушко, она га пољуби у руку.

Љуба. Сад мушки љубе у руку девојке и жене.

Станија. Истину ли говориш?

Љуба. Бога ми, мајка!

Станија. Еј Београде, како ли поцрни! (Запева). Куку Стано, кукавица, куку Стано, несрећница, што си Стано до чекала; те да покор, Стано, гледаш! (Међутим је опет села).

Љуба. Немој, мајка, немој! Ту нисам ни ја крива, ни ти; него сад је тако ушло у обичај.

Станија. Та то је, моја ћерко. Како дође Неша, таки да ми тражи кола, нећу да умрем у овом вилајету.

(Служе је сладоледом, и стара се „опече“. У том доскакута и комшиница Пијада, ситна и нежна, која из каћиперства² једнако мрда³ главом и мазе се, афектира у говору (цовек, рузан, ућинио, и т. д.). „Вере ми, или није чи-тава, или се гради луда! Еј, Београде, хоћеш да поцрниш, какве се цгадије⁴ улегаше у тебе!“ — Па опет тај унук Велимир — с брадом, кумим те Богом, као чивутин! Како се само оно поклони! — искриви се, мал’не паде; па једнако таре чело и косу — да није, мајци, болестан? Па ни у руку је не пољуби — какво је то поштовање старијих? — Боже опрости, права безбожна земља Инђија⁵!

Велимир прича о Паризу, о јелу и спавању, о кућама, о погребу и т. д., а стара се зграњава и једнако крсти као од нечастивога⁶.)

11.

Неша, пређашњи.

Станија. Еј Нешо, проклет не био мајци, што учини од мене.

Неша. Што је, мајка?

Станија. Што ти мене доведе у Београд, што ме уби?

Неша. Ама што је?

Станија. Дојдо у род да видим децу, шта најдо⁷? Девојку сас кошницу на глави, како хвата момче за руку, и унуче с брадом и погано.

¹ разиграла; ² женско кинђурење, удешавање по моди; ³ миче, креће;

⁴ гадови, изроди; ⁵ Индија; ⁶ ђавола, сотоне; ⁷ дођох... нађох.

Неша. Е, што ћеш, такав је сад свет.

Станија. Ама, што не бијеш, што се не караш?

Неша. Где ћу ја да карам цео свет.

Станија. Идем сама Господару¹, да му кажем што се чини, и нека гледа што ће.

Неша. Чујеш, Велимире? Хоће мајка да вам прави уредбе.

Станија. Каки је то сијасет². Напустише људи закон, напустише образ; оставише хаљине, отпадоше се од Бога, посташе Турци и некрштени. Гледаш момче, пустио браду, неће да поштује старијега, што ти говори, то ти говори да се подсмева. Гледаш девојче, скаче ка' бесно, неће да бојадише косу, не може ни један момак да прође мирно од њу. Не игра српску игру, него се грли сас момци, хвата се за руку, беседи више она, него он; иде сас њим сама; преврће очима, скита се ноћу с мајком јој, и сваки безобразлук. Обрнуше свет наопако, по Богу да си ми син, и нико да покара, да попрети.

Неша. Право каже мајка. Ова младеж узео мах. Што је видело у Паризу, што у Бечу, хаа у Београд! Ама сваки ти хоће да је паметнији. Пиши, пиши, нити знаш зашто, ни крозшто.

Велимир. Да како може друкчије бити?

Неша. Хајде, хајде, трошите бар Швабама хартију. Најпре кад имадох кога да тужим, идем капетану³, или, ако ми се не допада, Господару, па крај. Како ти пресуди, тако ти је. А сад, брате, тужба, парница, апелација, рекурација⁴, теранција⁵, адвокати, пишеш, пишеш, а нема пара.

ДЕЈСТВО ДРУГО.

(Инструктор Милан и Љуба воле се, и он је проси у оца. Станија само кука и стење — „куку, девојка седи сама у соби с момче! Па шта му је опет оно“ слуга сам понизан“? Какав слуга, јади га убили!“)

Љуба. Е, мајка, то није слуга, него тако је обичај постао. Сад се више не каже: „Помози Бог, и збогом“, него слуга сам покоран и службеница.

Станија. Отпадници, неће ни Бога да молите. Тако ће ви и помоћи, да пропаднете и да изгорете. — Ћерко, ја не могу више овде. Што да видим, да се не једим. Ене⁶, како сам ручала.

Љуба. Сама си крива, мајка, што ниси јела.

Станија. Како ћу да једем, дала си ми неку чорбу, нит' је слатка ни кисела; препесте⁷ ме горе, дадосте ми неке виле⁷ да се убодем. Ако узмем сас прсти, ти викаш не ваља; а Велимир, куку мајци, не једе ка' човек, него сас леву руку.

¹ кнезу, владару; ² несрећа, чудо, сила; ³ среском начелнику, поглавару; ⁴ жалба вишем суду; ⁵ терати судом; ⁶ ето, гле; ⁷ препесте; ⁸ овде виљушку.

Љуба. Е, па таква је сад мода.

Станија. Убио ти гром ту несрећну моду! Да те мода учи да жмуриш на једно око, да не идеш сас ногама, и да не једеш с десну руку.

Љуба. Видиш, нама није то тешко.

Станија. Зашто вас је чума¹ све занела, те не видите што је људски, што не ваља. Девојка сама с момком! Куку мајци, да чују људи у мом вилаету, да те пљују!

Љуба. Зато долазе људи из твог вилаета овамо, а ми тамо не идемо.

Станија. И не треба да дојдете. Што ћете тамо, да трујете свет, да донесете безобразлук.

Љуба. Је л' истина, мајка, да су те отимали, кад си била девојка?

Станија (мучи се да се не смеје). Што је било, то је и прошло.

Љуба. Ама кажи ми, како се отима.

Станија. Тако сас безобразлук, ка' ви што чините.

Љуба. Да л' се договори најпре девојка с момком, кад хоће да је отме?

Станија. Прођи се, то се заборавило.

Љуба. Ето видиш, отмице су се заборавиле, јер нису више у обичају. Тако ће се заборавити и што ми сад чинимо.

Станија. Што ви чините, не може да заборави Бог, ако ће људи и да забораве. Кумим те Богом, девојка шурује сас момком, а мајка гледа. Што си шуровала?

Љуба. Да ти кажем, мајка, кад си баш навалила. Питао ме је хоћу ли поћи за њега.

Станија. Што, што?

Љуба. То ти је.

Станија. Па што си му рекла?

Љуба. Ја сам одговорила да хоћу.

Станија. Куку, ћерко, како си могла од срамоте!

Љуба. Зар је срамота удавати се?

Станија. Ама то не иде тако.

Љуба. Да како?

Станија. Мајка треба да обегенише² девојку.

Љуба. А кад нема мајку?

Станија. Родбина.

Љуба. А момак?

Станија. Он је казао мајки, или роду, која му се допада.

Љуба. Па онда?

¹ куга у виду женетине ; ² похвали, заволи, избере.

Станија. Пријатељи¹ се погађају, докле не угоде².

Љуба. А девојка?

Станија. Она се стиди, ка' што је за њу. Кад је питају, хоће ли да пође, она каже, како њојни³ старији уреде.

Љуба. Канда ће они с њим живети.

Станија. Е, моја ћерко, старији су паметнији, па знаду шта је за девојку; а она је млада, луда.

Љуба. Али ако се родбини момак допадне, а њојзи не?

Станија. Девојка добро и не види момка, него кад је просе, она сагне главу, ка' девојка, а не гледа у мушко, да га поједе.

Љуба. Е, моја мајка, то су времена луда.

Станија. Дабогме, што је стидљиво, то је лудо, него што је безобразно, то је код вас лепо. Хајде, нека проси девојка момка.

Љуба. И то може бити.

Станија. Што, што?

Љуба. Да како. Најпре је жена дворила мужа и не сме да седне кад он руча, а сад жена седи у горње чело⁴.

Станија. И жена господар у кући?

Љуба. Да како.

Станија. Тешко и тој кући, где жена заповеда, а муж није ништа.

Љуба. Муж је у кући муж, а жена је госпођа.

Станија. Ћути да те не чују људи, те да те не туже.

Љуба. Зашто?

Станија. Ти знаш ко је госпођа⁵.

Љуба. Е, то је време прошло. Сад је свака госпођа, па макар била и мумџиница⁶.

Станија (тресе главом). Пуст свет, покварен свет. Мора Бог да вас кара.

Љуба. Зато што жена није ропкиња.

Станија. И ропкиња познаје свога господара, а ви немате ни Бога ни старијега.

Љуба. Кад жена хоће на бал, муж лепо мора, баш да му се и неће.

Станија. Па жена суди у кући?

Љуба. Лепо.

Станија. Да ви Бог да срећу, ћерко, али не верујем!

¹ породице младенаца; ² удесе, нагоде се; ³ њени; ⁴ чело стола (у знак почаст и старешинства); ⁵ владарева жена; ⁶ жена занатлије који прави лојане свеће и сапун за прање.

(После навале да је воде у позориште. „Театор — какво је то опет чудо? Шта, девојка се љуби са момком? Пред толиким светом? Леле мајко, како се исквари свет! Ух, што нисам тамо да је пљунем, и њу и тога безобразника!“ Моли Љубу, да јој нешто чита, да не слуша о тим безобразлукцима. „Шта, и у књигама љубав? Пи, леле мајци! Ма је ли књига да се молиш Богу и да будеш честита, или је да се учиш да се љубиш! Куку, Станија, што не умре пре, да се не опоганиш! Не знаш је ли горе мушко, или женско: што говори, што ради, што пева, што чита, само безобразлук“.

Неша даје Љубу Милану. Чине се велике припреме за свадбу, цела се кућа узбунила. Станија једнако лелече: каква је то прошешина, какви сватови! Девојка испрошена, па иде сокаком, да је свет гледа, без стида од света и рода. Па венчање без привеза¹ на глави, без девера², без музике, без поста. „Е, ћерко, видим ја, нећу ти испратити сватове. Куку мајци, кад свако пева, ја морам да плачем! Него, идем ја, синко, у мој красан вилает. Доста сам овде видла, ваша ми је мода до грла.“)

10.

Неша, пређашњи.

Милан. Слуга сам понизан.

Неша. Господине Милане, ви сте моју Љубу искали, и ја немам што друго да кажем, него да будете срећни.

Милан (пољуби га у руку). Моје ће једно највеће старање бити да се достојан покажем и вашег поверења и њене љубови.

Неша. Ја кога сам год запитао, сваки је добру реч за вас рек'о, а и сам сам видео да сте честит и ваљан дечко, зато вам са свим срцем дајем моју кћер.

Љуба, Бабо, ево ће да иде мајка.

Неша. А што?

Станија. Да идем.

Неша. Куд ћеш пред весеље?

Станија. Нека весеље без мене.

Неша. Како би то било, да се таква брука гради?

Станија. Не могу ти, синко, не могу.

Неша. А зашто не можеш?

Станија. Кад неће да се чини свадба, не треба да гледам.

Неша. Како се неће чинити свадба? Ја сам у мојој кући господар.

Станија. Каква свадба, жене гологлаве, девојке у сватове, млада невеста без превез; без свирку, без обичаја; све наопоко, све на моду.

Неша. Сад што ћеш, како сви, тако ћемо и ми.

Станија. Ама сви другојачије раде, само је овде тај покор.

Неша. Е, па и ми смо овде.

¹ превез, вео што женама виси од главе низ леђа; ² девер — (ручни) обично брат или братучед младожењин, који прима девојку, води је и двори докле год траје свадба (в. Вук, *женидба*).

Станија. Ја нисам, ја идем у мој вилает.

Неша. Ама немој да ми градиш бруку.

Станија. Ја видим, код вас је све брука, па добро. Хајде да ми тражиш кола.

Неша. Немој, по Богу, што ћу рећи, кад ме запитају људи?

Станија. Кажи: моја је мајка проста, луда; не уме моду, неће да седи гологлава, па је отишла, да не срамоти свадбу.

Неша. Ти остави друге нека чине како хоће, а ти по твој обичају.

Станија. Јес', да кажу твоји гости: каква је то матора!¹ Пи! Ала је безобразна, неће да једе сас леву руку, неће да скине мараму, и да хвата момка под руку.

Неша (смеје се). Не бој се, мајка, нису све такве, као ови полетарчићи², имаћеш ти доста твога друштва.

Станија. Имала сам пре дваесет и осам година, а сад?

Неша. Е, па нису све помрле, хвала Богу, а нису се све ни покондириле, као ови полетарци. Наћи ћеш доста нашега реда.

Станија. Па Београд још није сасвим потонуо.

Неша. Хвала Богу, доњи крај³ још је читав.⁴

Станија. Хајде да останем док пројде⁵ свадба. После. дваесет и осам година, ако дојдем, знам да га нећу наћи.

(Сви се смеју, завеса пада).

АНАЛИЗА

Кога је Стерија овде узео на нишан своје сатири? Једно лице, један лични порок, или цео један друштвени ред и поредок?

Какво је то друштво које Стерија овде исмејава? (Наћиће му карактеристичне смешне стране. Поредиће га са друштвом средином у Лажи и паралажи и Покондиреној тикви.) Зашто овде има више боје и живописног контраста него у Лажи и паралажи?

Како је Београд изгледао раније? (Покушајће даши слику старог, патријархалног и источњачког Београда.) Шта је ново донео западњачки европски дух, накалемљен на наше старинско друштво? Видимо ли и данас гоштво истовешну појаву? Је ли та слика само смешна, или више болна? (Поредиће Нушићево истоимено дело са Стеријиним.)

Је ли Стерија дубоко засекао у проблеме и наличје модернога друштва, има ли ту дубље, снажније сатири и критике, или је остао више на површини?

Има ли ту финије духовитости, живе уобразиље и лаког, неусиљеног хумора у исцртању заједно, комичних ситуација, и самог дијалога? Какав је основни тон ове комедије (добродушан или озбиљан, огорчен)? Зашто је дело остало тако популарно?

¹ стара (за животиње); ² птићи полетарци, млад свет; ³ нижи слојеви; ⁴ овде паметан, тј. неначет лудилом моде; ⁵ прође.

Р О Д О Љ У П Ц И

— Весело позорије у пет дејствија —

ПРЕДГОВОР.

Настојеће¹ позорије нисам измислио, него све што се у њему наводи, пак и саме изразе и речи, покупио сам које из живота, које из новина; и читатељи ће се из гдекојих општина зачудити, кад своје Смрдиће, Шербулиће, Жутилове, итд. у свој истоветности нађу. Ништа ми дакле не остаје, него проговорити коју реч, зашто таково дело, с таквим погрешкама, на свет издајем; јер напред знам, да ће то свима онима неправдо бити, који народ не иначе него као мати своје дете гледају, и све би желели да се за њима добро говори.

Докле се год будемо само хвалили, слабост и погрешке прикривали, у повесници учили, колико је ко од предака наших јуначких глава одрубио, а не и где је с пута сишао²; донде ћемо храматити и ни за длаку нећемо бити бољи; јер простаци и млади људи, који се тако запајају, и не мисле да може бити и погрешака у нас, пак све, што им се предлаже, за чисту истину и добродетељ³ сматрају. Бацимо поглед на најпознију повесницу нашу. Што је било луђе, претераније, несмисленије, то је имало више уважатеља, а глас умерености сматрао се као ненародност, као противност и издајство; јер је сваки човек склоњен на чрезвичајности⁴, па кад не зна да може бити несреће, трчи као слеп за тим, и срдит се на сваку паметну реч. Отуд није чудо што нзваљали и покварени, а таквих има свуда, под видом родољубија сваку прилику за своју себичност употребљавају, и најбезумније савете дају, не марећи, хоће ли се тиме својој општини, или своме народу каква штета нанети. Себичном је довољно, кад је само њему добро и кад простака може на своју руку да преокрене⁵, а за даље се ништа не брине.

Позорије дакле ово нека буде као приватна повесница *српскога ђокреша*. Све што је било добро, описаће историја; овде се само представљају страсти и себичности. А да моја намера није с отим љагу бацити на народ, него поучити га и осветити, како се и у највећој ствари умеју пороци довијати⁶, сваки ће благоразуман родољубац са мном бити сагласан.

¹ наредно, идуће, ово; ² застрањено, погрешно, заблудео; ³ врлину; ⁴ необичан, ванредан; ⁵ обрлати, придобије; ⁶ испомагати се, извлачити се из невоља.

Л И Ц А

Жутилов, бивши некада нотарош¹.
 Нанчиќа, његова супруга.

Милчиќа { њина деца.
 Еден

Шандор Лепршић, млади стиходеља².

Госпођа Зеленићка, његова ујна.

Шербулић, банкротирани трговац.

Смрдић { грађани.
 Гавриловић

Нађ Пал.

Скоротеча.

Више родољубаца.

ДЕЈСТВО 1

(Улица. На среди види се застава мађарска).

(Жутилов, Шербулић, Смрдић, народни прваци, одушевљено поздрављају 15 март³ и нову „слободу“. Једино трезвени Гавриловић скептично врти главом на тај новопечени патриотизам парада и мађарских кокарада.)

Жутилов. Оставите. Кад се ради о слободи, онда је поштење незнатна ствар. Кажите, зашто се не би кокарде начиниле из општинске касе, да сваки може по једну добити? Не показује ли то, да магистрат не држи са слободом?

Шербулић. Тако је. Да се збаци, да се збаци! Имамо ми бољих људи.

Жутилов. Сад треба да дођу у службе само либералци.

Шербулић. Тако је!

Жутилов. Друго: треба да се повиси плата онима, који су у служби. Сад је слобода, у слободи се мора слободно живети; а без доста новаца се живети не може.

Шербулић. Врло лепо!

Жутилов. Треће: новци од десетка⁴ и од работе⁵, који су за лањску и преклањску годину скупљени, да се поделе између правих патриота.

Шербулић. Прекрасно!

Жутилов. Људи су батинама били натеривани, да вуку камен за калдрму. Сад је слобода, нико се ни на што не може натеривати. Дакле, да се камен прода, и новци да се такође поделе између правих патриота.

Шербулић. Врло паметно!

¹ бележник, заклет и судски посредник; ² стихотворац; ³ 15 март 1848 — када су Мађари (под Кошутом), Хрвати и Срби добили потпуну слободу и независност од Беча (сабор, независну владу и самоуправу; Срби су тада добили „војводу“, ђенерала Стевана Шупљикца (1 маја 1848), а Хрвати „бана“, ђенерала Јосипа Јелачића; ⁴ данак, порез спахији, десетина од природа и приплода; ⁵ рад, посао, бесплатан кулук.

Гавриловић (за се). Ау, да лепе слободе!

Жутилов. Довече да правимо илуминацију¹.

Шербулић. Иљен²!

Жутилов. Кад су моји претци немешаг³ добили...

Смрдић. Више нема немеша; сви смо једнаки.

Жутилов. То и ја кажем. Но моје је право име Жути-
лаји, а не Жутилов; зато хоћу да се тако и зовем.

Шербулић. Иљен!

Жутилов. Зашто се и господин Смрдић не би звао
Бидеши? То је лепше него Смрдић; а господин Шербулић —
не знам од куд долази.

Смрдић. Шерб значи влашки змија.

Жутилов. Дакле: Киђоји.

Шербулић (Смрдићу). Ја да знам да и једну капљу крви
влашке имам — и ту бих пустио да истече.

III.

Лепршић, пређашњи.

Лепршић. Живело Славјанство!

Шербулић. Иљен!

Лепршић. Какво „иљен“ у славјанском царству? Слав-
јански је народ највећи на свету. У Европи има осамдесет
милиона Славјана, и Европа мора бити славјанска.

Жутилов. Шта се то нас тиче?

Лепршић. Шта се тиче? То је грех против народности;
а грех против народности већи је у садашње време, него
смртни грех. Шта мислите: шта је Србин? Бистра капља у
неизмерном мору Славјанства. Славјански је народ најславнији
народ у Европи. Панславизам је идеја, која занима највеће
духове.

Жутилов. Господин Лепршић, то ћете задржати, кад
буде црквена скупштина. Сад имамо посла празновањем
слободе.

Лепршић. Зар ви мислите, да Србин није сазрео за сло-
боду? Дајте астал, пак ћете се дивити. (Довуче сто наред себе,
пак се попне на њега). Господо и браћо! Ви знате шта су Србљи
били у старо доба. Од Душана дрхтале су стене самог Ца-
риграда. Но ова лепа слава наша пала је као жртва бесо-
мучне навале турске.

Гавриловић. Због нас самих и наше неслоге.

Лепршић. Србин, који је рођен за слободу, не хте бити
робом, зато одлучи прећи у Маџарску, на позив цесара Лео-
полда. Четрдесет хиљада фамилија преведе патријарх Чар-

¹ парада са осветљењем, бакљада; ² (мађ.) — живео!; ³ (мађ.) племство

нојевић под окриље аустријско, народ добије лепе привилегије; имао је свога војводу, свога патријарха, своје магистрате; сад нема ништа. Ко је томе узрок? Говорите, ко је томе узрок?

Гавриловић. Ми не знамо.

Лепршић. Но дан и за нас свиће. Глас слободе, који се по Европи ори, одзива се и у прсима јуначког Србина. Кад се сви буде, Србин спавати не сме. Скупштина је одређена за први мај; ту ће се поновити наша стара права, изабраће се војвода и патријарх, и установиће се војводина српска!

Шербулић. Охо!

Лепршић. Та једна реч „охо“ ззслужује да се у новине стави; а тешко сваком, на кога почну новине викати.

Гавриловић. Добро, господине, тешко сваком, који не жели своје роду добра. Само како ће то бити?

Лепршић. Ево како. Србљи су највише крви пролили за ослобођење Маџарске; управо, они су освојили Срем, Банат и Бачку, а у привилегијама јасно стоји, да све земље, које Србљи задобију, за себе задрже; дакле, ове су земље наше.

Гавриловић. Како наше?

Лепршић. Поставићемо нашег војводу, наше министре, наше власти и судове, па мир. Кад је Србин до великог звања долазио? Него, нотарош, јуратор¹, највише солгабиров² или фебиров³.

Жутилов. Ту имате пуно право!

Лепршић. У Војводини српској не сме други бити чиновник, него Србин, од министр-президента до последњег писара.

Жутилов. Тако треба!

Лепршић. У Војводини српској Србин неће плаћати порцију⁴ ни друге дације⁵.

Смрдић. То, то!

Гавриловић. Да како ће се издржавати?

Лепршић. Војводина српска имаће своју финансију, своју народну касу, и из ње ће се сви трошкови подмиривати.

Гавриловић. А како ће се пунити?

Лепршић. То је брига финанс-министра, а не ваша.

Смрдић (пљеска рукама). Право, право! (Подмигујући се Гавриловићу). Пиф, јего⁶ по носу!

Лепршић. Једним словом: Војводина има своје сопствено правленије⁷; војвода поставља чиновнике — само Србље. Није ли то лепо?

¹ судски приправник, који врши саслушавања; ² (мађ.) срески подначелник у Војводини; ³ срески начелник у Војводини; ⁴ део, данак у природи који се даје држави; ⁵ дажбина, државни намет; ⁶ њега; ⁷ управу.

Сви. Заиста лепо!

Лепршић. Служба ће толико бити, да ћемо морати и из других земаља званичнике набављати.

Шербулић. Зашто то? Зар се не могу употребити људи од трговачког реда?

Лепршић. То се разумева.

Шербулић. Сад видим да је паметно устројена та Војводина српска.

Лепршић. Ко може бити незадовољан тиме?

Сви. Нико, нико!

(Усијани занесењак Лепршић је тако декламује о „славјанству“ и о великом Душановом Царству. Међутим нико од њих не зна ни које су шаре српске тробојнице. Уз њих пристаје и егзалтирана Зеленићка, која из одушевљења за „српску ствар“ мења своје име у Плавинићку (од плаве српске боје). Ови наши „родољупци“, који су до малчас пришивали на своје груди мађарске кокарде, сад ће заувек раскрстити са тим проклетим Татарима — спалиће и сатрти све што је мађарско, и отерати их у Тунгузију).

ДЕЈСТВО II.

(„Родољупци“ су спалили мађарске протоколе. Кад се пронео глас да ће Мађари повести истрагу, родољупци су умрли од страха. Жутилов и Комп. поново су натакли мађарске кокарде.)

III.

Лепршић (с великом кокардом српском), **пређашњи.**

Лепршић (пева):

На ноге, Србљи браћо,
Слобода зове!

Шербулић: Жалосна нам слобода!

Лепршић: Шта, и ви сте Србин? Није вас срамота!

Шербулић: Хоће да буде инквизиције због протокола.

Лепршић: Ха, ха, ха! Шта вам пада на памет!

Смрдић. Цела истина.

Лепршић. Инквизиција за протоколе мађарске у војводини српској? — Знате ли ви, да је војводина потврђена?

Шербулић. Како?

Лепршић. У Карловцима била је скупштина. Изабрали су патријарха и војводу. — Што не вичете „живили“?

Шербулић. Ако нас међутим овде окупе Мађари за протоколе?

Лепршић. Ха, ха, ха! Тридесет хиљада Србијанаца долазе нам у помоћ, и седам милиона дуката.

Шербулић. Седам милиона дуката?!

Лепршић. Е, како сад стојимо? Видите, да је ту политика русијска. Славјанско царство и ништа друго!

Шербулић. Ако се Русија умеша, онда је добро.

Лепршић. Ви јошт сумњате? Кажите, да ли би смела Србија помоћи шиљати, да Русија није заповедила?

Шербулић. Сад сам мало утешен.

Лепршић. Ја вам кажем: славјанско царство.

Шербулић. И треба да буде. Само да не изађе од куд инквизиција.

Лепршић. Шта ви ту сневате о инквизицији? Војводу имамо, војводина је потврђена, сад јошт барјак на цркву, па готов посао!

Шербулић. Ко хоће, нека га диже; ја знам, да се нећу више у такве ствари мешати.

Лепршић. Шта, шта?

Шербулић. Пресели су ми и протоколи.

Лепршић. То је издајство против народности!

Шербулић. Нека је макар шта, тек ја један нећу.

Лепршић. О, Милош Обилићу, чујеш ли га? Србине, Србине, не вређај пепео твојих праотаца!

Шербулић. Али имате ли свести? Да дижем барјак, па после да ме обесе!

Лепршић. Ништа за то; за народност никаква жертва није скупа.

Шербулић. Фала вам лепо —

Смрдић. Богме и ја се не бих одважио.

Лепршић. Одрођени синови праотаца својих, ја ћу га подићи!

Смрдић. Ви и можете, зашто сте учили права, па се умете и одбранити.

Лепршић. Ја хоћу Душаново Царство, а, по оваквим родољупцима, пропало би Српство.

Шербулић. Ја сам заиста прави Србин, и видићете, како ћу радити, само докле дођу Сервијанци.

Смрдић. Док се мало умножимо, г. Лепршићу, докле се мало навикнемо. Видите, и Сервијанци не би били јунаци, да немају често буне.

Лепршић. И то је истина.

IV.

Жутилов (с маџарском кокардом), **пређашњи.**

Лепршић. А шта је то? Ха, ха, ха!

Шербулић. Зар је то родољубије?

Лепршић. Г. Жутиловић! Србин! Ха, ха, ха!

Жутилов. Шта је, господо моја?

Лепршић. Не стидите се да метнете кокарду!

Жутилов. Метнућете је и ви.

Смрдић. Да Бог сачува!

Лепршић. Пре бих дао руку одсећи.

Жутилов. Знате ли ви, да војска сутра долази?

Лепршић. Но, то је добро; бар ће бити шићара¹ за Србијанце.

Жутилов. Оставите Сервијанце, Бог зна кад ћеду доћи, а ови су сутра код нас. Друго: оће да се испитује и за протоколе; зато да се манемо народности.

Лепршић. Шта, тако подло? Ни по што, него барјак српски да се диже!

Жутилов. Ви, ако ћете дизати, можете на вашу ризику². Но ја бих рекô, да се претрпимо, док нам не дође помоћ.

Шербулић. И ја сам тако казао.

Лепршић. Дакле нико неће са мном?

Смрдић. А шта је вајде:³ данас да метнемо, сутра ће га скинути.

Шербулић. Барјак нек се вије за сада у Граници, где су сви солдати.

Смрдић. А нас могу потући батинама.

Лепршић. Да се уверите како љубим слогу, ево пристајем на све; и за љубав вашу скидам и кокарду.

Шербулић. То је врло паметно, јер би се Маџари јако нашли увређени.

Смрдић. И ја тако велим.

(Поскидају кокарде)

Шербулић. Не би ли било добро, да метнемо маџарске кокарде, као г. Жутилов? Та ми смо и тако Србљи; а Маџари кад виде своје кокарде, може бити, да неће ни истраживати за протоколе.

Лепршић. То иде мало даље, али родољубије све допушта. Зато ћемо овако учинити: испод аљине да се поставе кокарде српске, јер наша срца српски дишу, а с поља метнућемо мрске кокарде маџарске, за знак, како су нас гњавили!

Шербулић. Живио г. Лепршић. Заиста паметан дечко!

Лепршић. (придевајући кокарду): Чекајте, док буде Душаново Царство, пак ћете видети.

V.

Гавриловић, пређашњи.

Смрдић. Ево и г. Гавриловића.

Гавриловић. Добар дан желим.

Шербулић. Јесте ли и ви чули, да долази војска?

¹ добити, плена; ² опасност, штету; ³ каква корист.

Гавриловић. Јесам.

Смрдић. Па где вам је кокарда маџарска?

Шербулић. Е, он није приденуо ни српску.

Гавриловић. Ја то држим за будалаштину.

Лепршић. Будалаштина? Вама је народност будалаштина?

Гавриловић. Народност није будалаштина; али да човек није народан, ако не метне кокарду, то је будалаштина.

Шербулић. Па зашто Маџари носе?

Гавриловић. Ми ваљда нећемо у Маџара памет тражити?

Лепршић. Дакле народна боја вама није ништа?

Гавриловић. Опет ви! Боја је за народ одлични знак, као и за човека аљина. Али ја богме због аљине нећу се тући ни погинути.

Лепршић. Зашто немате чувства за народност.

Гавриловић. Може бити. Ја држим срећу народну у језику и закону, у величини и напретку, а не у кокардама и бојама. Ове, како су данас изабрали, тако се могу сутра променити, пак нико неће осетити никакву штету.

Шербулић. Да се манемо тога; него кажите ми, шта ћемо радити, кад дођу солдати?

Гавриловић. Даћемо им квартир и хранићемо их. Шта знамо?

Шербулић. Ако се успита за протоколе?

Гавриловић. Ја мислим, да неће. А и шта знају чинити? Народ се огорчио, па поцепао. То је плод слободе. Да их нису ни уводили, те би боље било. Али тко ће против лудости!

Шербулић. Ево Нађ Пала; добро би било да га на своју руку приведемо.

Жутилов. То је конзервативац.

Шербулић. Тим боље.

VI.

Нађ Пал, пређашњи.

Жутилов. Јо напот, Пали пајташ!

Нађ. Слуга, господо. Како сте?

Шербулић. Ево се разговарамо, како лудују наши Србљи.

Нађ. Заиста лудују. (Извади новине.) Гледајте молим вас, ко тако пише: „Ми ћемо Маџаре у Тунгузију, ми ћемо их искористити; Србљи су весели, купују дуван на листове“. Шта, опет да секу дуван на глави? Срам и стид да буде вашим ученим људима, тако народе огорчавати! Зар Маџари не уму после враћати, као што је и било свирјепства пре сто педесет година. Иштите ваша права, пишите, доказујте, а немојте да се грдимо и ружимо. Зар после нећемо опет живети заједно?

¹ (мађ.) — добар дан, друже Пајо.

Гавриловић. Ја сам увек говорио, да се тако не пише. За Бога, све се може на леп начин казати.

Шербулић. Претерани, господине; млади, па претерани!

Нађ. Али тиме шкоде. „Србљи су јунаци!“ — Ко о том сумња? Али ваљда неће ни Маџари лећи, да им секу дуван на глави!

Смрдић. Ја не знам: ми се хвалимо, како смо тукли Турке и друге народе, па све ми пропадали.

Нађ. И мора тако бити, кад немате разбора, и кад сваки о својој глави ради.

Шербулић. Јест, српски је народ луд народ.

Жутилов. Ја не знам шта су ти граничари наумили. Нама је свима отечество Маџарска, зато се и зовемо мађар-орсаг¹.

Шербулић. Тако је; кад људи млади и луди управљају народом, онда мора наопако ићи.

Нађ. Знате ли шта карактеристику Србаља најбоље показује? Ваше свадбе. Пре венчања и о венчању „и ху, ху; и ху, ху!“, а после „јао и леле!“

Смрдић. Тако је. Српски је народ непромотрен².

Жутилов. Српски је народ луд.

Шербулић. Бре, српски је народ покварен. Узмите ви фебирове и солгабирове које смо имали: Србљи су увек били најгори.

Нађ. Колико ја српски народ познајем, он је добар, особито прост; слуша своје старије и даје се навести и на зло и на добро; али ваши учени људи, ваше надрикњиге, трговчићи и гдекоји мајсторчићи, то су такви људи, какве ја ни сам видео. Ништа не зна, а хоће све да зна, размеће се, виче и рад је да се сви окрећу по његовој глави. — Кад сте ви још видели, да Србљи поклоне поверење једном човеку, који је иначе разуман и поштен, него, како се ко подигне, сви гледају да га оборе.

Лепршић. Ту имате право. Ја кад сам прве стихове издао, пет је критика на једанпут изишло. Сад је ли вредно, да човек што напише?

Нађ. Свуда се пишу и читају књиге, да се народ поучи; код вас, мислим, да је то парада. У вашој историји друго нема, него колико је ко људи посекао и потукао, а где је народ погрешно, чега треба да се клони, о том се слабо бринете.

Смрдић. Зато и напредујемо тако.

Шербулић. Луди су они у Карловцима, па мир.

Лепршић. Ни мене нису на скупштину позвали.

Смрдић. Што им драго онима у Граници; ми у провинцијалу³ били смо под Маџарима и остајемо под Маџарима.

¹ мађарска држава; ² несмотрен, непромишљен; ³ провинцији, унутрашњости.

Шербулић. Ми ћемо за отечество наше и саму крв пролити.

Нађ. Доста зло, кад смо до тога дошли, да крв проливамо.

Смрдић. А шта знамо. Је ли истина да нам долази маџарска војска?

Нађ. Тако се говори.

Смрдић. Но, треба да их лепо дочекамо.

Жутилов. Ја ћу им поклонити једну краву.

Шербулић. Ја три акова вина.

Смрдић. Ја два.

Нађ. То је лепо.

Шербулић. А шта ви дајете, господине Лепршићу?

Лепршић. Ја ћу им саставити оду, кад одрже побједу

Шербулић. А ви, господине Гавриловићу?

Гавриловић. Видећу.

Смрдић. Ви, најбогатији од нас свију, па ништа.

Шербулић. Показује се, да их с радосним срцем не дочекујете.

Жутилов. Е, господин Гавриловић увек је био конзервативац.

Гавриловић. Кад бих умео преокренути кожу, као ви: Жутилов, Житилаји, Жутиловић, ја бих био свашта.

Жутилов (срдито). Ви сте реакционар, па мир.

Нађ. Не треба вређати, господо, не треба вређати. Господин Гавриловић је поштен човек, а поштење има цену у сваком народу и у сваком закону.

Шербулић. Шта се чује за протоколе?

Нађ. Говорило се, да ће доћи нека комисија: но ја то не бих никад чинио. Будалаштина је на сваки начин била: и уводити и цепати. Зато треба да се заборави.

Смрдић. Заиста су Маџари великодушни.

Шербулић. Поштени људи.

Жутилов. Камо среће, да су Србљи такви.

Смрдић. Е, Србин је луд од постанка.

Шербулић. Саветуј ти њега, учи ти њега, моли га, куми га, он остаје при свом. Милош Обилић не мари да пропадне царство, само да истера инат.

Нађ (смеши се). Шта ћете, кад вам је то праотечески грех. Но ја сам се позадуго овде задржао. Рад сам мало у кафану да чујем, има ли што ново. Хоћете ли и ви?

Шербулић. Сад ћемо, док само свршимо неке рачуне.

Нађ. Дакле, ја се препоручујем.

Жутилов. Ала солгаја¹. (Нађ одлази).

¹ (мађ.) — слуга понизан.

Гавриловић. Али тако грдити свој народ пред страним човеком!...

Шербулић. Па шта, ми опет више љубимо народ него ви.

Гавриловић. О томе ће вам Нађ дати сведочанство.

Шербулић. Шта Нађ? — Чекајте само, док дођу Сервијанци.

Смрдић. Као бајаги, Маџари су бољи од нас!

Лепршић. Управо, што Србљи имају рђавога, то су примили од Маџара.

Шербулић. Зацело.

Гавриловић. Па зашто сте њих онако фалили, а наш народ кудили?

Шербулић. То је друго, још нису прешли Сервијанци.

Гавриловић. Више је Нађ уважавао наш народ, него ви, као Србљи.

Лепршић. Дабогме, зашто се боји. А зашто не спомиње наше привилегије? Чекајте само, докле их закупе граничари, па ће тражити и он Тунгузију.

Гавриловић. Мени се допада, како он говори.

Шербулић. Вама се увек допада, што Маџари кажу.

Гавриловић. Но нисам им обећао ни краву, ни вина.

Шербулић. То је ништа.

Смрдић. Да није за протоколе, видели бисте шта би добили.

Гавриловић. Нико није ништа искао.

Шербулић. Е, није искао! Маџарони би се радовали, кад би ко од родољубаца био обешен.

Гавриловић (смеша се). О, Нађ ће заиста о вашем родољубију приповедати.

Лепршић. Доћи ће време, кад ћемо другојаче с њима говорити. Чекајте само, док настане Душаново царство.

Гавриловић. Већ ако га ви не подигнете други неће.

Лепршић. И хоћу и унем. А по маџаронима пропали би одавно.

Шербулић. Да живе прави Србљи!

Смрдић. Живи!...

(Оллазе).

ДЕЈСТВО III

(Ватрене „родољубице“ под командом „јединствене“ Зеленићке, односно Плавинићке, држе ратно веће, кују стратешке планове, и диве се како млади мађарски официри умеју „правити кур“.)

удварати се.

III.

Зеленићка. „Слободно“, слатке моје, или „изволте, заповедајте“, то је лепше, него „херајн“.

Нанчика. Ви имате право, али смо се тако навикле.

Зеленићка. Ах, дим туђег елемента давио нас је много година! Но даница је и нашој народности своје багрјаношарно¹ лице помолила; само не треба ни ми да спавамо. И колико год мушких за српство раде, толико трипут више нашем полу ова дужност на срдцу лежати мора.

Нанчика. Ми се не можемо тући.

Зеленићка. Тући? То нико од нас не захтева; премда жар родољубија може потпалити и њежне перси краснога пола. Примјера има доста у историји. Вама ваљда није познато опредељеније амазонкиња².

Милчика. Шнајдер Лист најбоље прави такве хаљине.

Зеленићка. Кројач Лист — да, но историја амазонкиња покривена је тавнилом древности. Оне су носиле оружије и ишле у бој, као сваки војник.

Нанчика. То сад није у моди.

Зеленићка. Сад је највећа мода, драга моја, родољубије. И која се српска кћи сме тога одрицати? Ја бих сама узела на себе неколико батаљона женске војске организирати, да се није друга идеја у мени породила. Ми морамо, драга моја, да оснујемо „одбор родољубица“, којег ће цјел³ бити: распростирати народност. Ја сам већ три дана на штатутима радила, и бићу ових дана готова.

Нанчика. То је лепо. Но, мислим, да ће бити опасно, док су овде Маџари.

Зеленићка. Шта, ми да се бојимо? Без жертиве не може бити. И ми треба да покажемо свету, како Српкиња погинути уме за своју народност. — Међутим умемо и предострожне бити, да нико не примјети, чему наша намјера тежи, а за бољи успјех позваћемо у наше друштво по гдеког од официра, који су млађи, јер ови мање праве примјечанија⁴ о политици, и тако можемо наше благодјетелно заведеније⁵ умотати невиношћу соареа.

Нанчика. Ако је тако, онда је ваш план врло мудар.

Милчика. Мама, и ја ћу да ступим у то друштво.

Зеленићка. Свака, која има чувства народности, мора, и ступиће радо у нашу средину. А јошт докле видите план!

Нанчика. Он мора добар бити, како је од вас.

Зеленићка. О, ја сам вам сада у великој забуни, јер сам осим тога обратила вниманије⁶, да постигнем, како се праве барикаде. Једва сам мало неко поњатије⁷ добила.

¹ рујно; ² мит. ратнички народ жена који је, по причи, живео у Понту око реке Термодона; ³ циљ, намера; ⁴ запажања; ⁵ установу; ⁶ пажњу; ⁷ појам.

Милчика. Ја то ништа не разумем.

Зеленићка. Верујем, драга моја, ту треба размишљенија.

Милчика. Ја сам чатала, како су код Сентомаша давали крајцфајер¹, али не знам шта је то.

Зеленићка. Битка сентомашка биће најлепши предмет нашим стихотворцима. И сама сам почела један спев, тако ме је восхитило. — Који хоће да представи себи ужасност ове битке, мора у уму вообразити цео предјел. (Извади креду и почне по асталу шарати) Видите, овде лежи Сентомаш, овде Турија.

Милчика (матери лагано): Мами, аз иштенирт², политират астал!

Зеленићка. Овако стоје шанчеви: први, други, трећи.

IV.

Гавриловић, пређашњи.

Гавриловић. Слуга сам понизан.

Нанчика. Службеница.

Зеленићка. Први је дубок пô фата, други читав фат, и фат и по широк.

Гавриловић. Молим, је ли код куће г. Жутилов?

Зеленићка. Гледајте, како ови шанчеви иду сиксак³. Овде су намештени топови, овде, и овде. С ове је стране рит и блато.

Гавриловић. Је л' те, молим, је ли господин Жутилов код куће?

Нанчика. Није.

Зеленићка (Гавриловићу): И ви бисте могли мало пазити, а не прекидати битку у највећој ватри.

Гавриловић. Опростите, мени г. Жутилов нужно треба.

Зеленићка. Битка сентомашка тако је велика ствар за нас, да сваки мора све послове своје на страну оставити. Дакле, даље. Сад су Маџари стајали овде, овде су се постирали⁴ коњаници, а одавде су јуришали. Видите, одавде топови бију овамо, а одавде онамо, и тако даље. Сад можете мислити, како су Маџари страдали. У овом шанцу имали су Србљи сакривене топове, и из њих су картечи⁵ сипали као киша.

Гавриловић. Бога ми, ви баш лепо толкујете⁶, не тамо овамо⁷!

Зеленићка. Сад се може лако знати, да ће Србљи побједити своје непријатеље.

Гавриловић. Бадава, људи много страдају! Колико је села пропало, колико њих остало без добра, без покривача. Срце ми у утроби плаче.

Зеленићка. Ха, ха, ха! Србљи би хтели нешто, а неће да рескирају. Нек пропада не само колико је до сад погорено и

¹ унакрсну ватру; ² мађ. — за Бога; ³ амо-тамо, зиг-заг; ⁴ поставили; ⁵ метци; ⁶ тул ачите, објашњавате; ⁷ како му драго.

опустошено, него и двапут јошт толико! Ви жалите српска села, а како је у Италији пропала најлепша варош Мантуа.

Гавриловић. Ја жалим, што је наше, и што људи страдају.

Зеленићка. Све нек пропадне, па ће опет за неко време процветати као феникс¹. — Зар мислите, да се тако лако купује слобода? О, мој Гавриловићу, куће падају и дижу се, а народност живи.

Гавриловић. Да сте видели, како је једна мати за сином плакала, и опет једна жена за мужем.

Зеленићка. Ха, ха, ха! А плачу ли, кад им иначе ко погине или умре? Видите: жена — она ће добити другог мужа, или ће се дичити што је удовица за народност погинувог јунака; мати — она би, као Српкиња, морала плакати, кад би јој син на постељи умро.

Гавриловић. Тако говорити као ви, то је реткост код женских.

Зеленићка. Зашто свака не осећа, шта је национални понос.

V.

Лепршић, пређашњи.

Лепршић (пева):

Ура, ето плода,
Дошб нам је војвода!

Зеленићка. Нећаче, нећаче, зар сам дочекала, да ме змија из руже народности уједе, да ми сунце потамни онда, кад сам мислила, да најлепше светли?

Лепршић. Шта је вама, госпоја ујна?

Зеленићка. Шта је? Та мрска кокарда сме ли дичити срце правог Србина?

Лепршић. Ово је због народности, госпоја ујна.

Зеленићка. Ух, ух! Народност и маџарска кокарда! Мене ће ударити капља, то јест шлог. Ја морам пасти у несвест!

Лепршић (одгрне хаљину и покаже српску кокарду). Госпоја ујна, гледајте шта је ово.

Зеленићка. Кокарда српска! Како се може Србин и Маџар сложити? То је нечувено.

Лепршић. Ја вам кажем, да се све чини из љубави к народности.

Зеленићка. Али како, кад се примјечава маџарштина?

Лепршић. Само молим, размислите у каквом одношенију¹. До срца нам лежи кокарда народна, јер наша срца дишу духом народности; а с поља види се кокарда маџарска, да се зна, да још није затрт непријатељ и да треба тући се. Виргинију² нису хотели сахранити, да се мрзост народа против тирана не угаси, а то је цјел³ маџарских кокарда.

¹ по басни, птица која је живела преко 500 год., затим је изгорела у свом гнезду, а из њеног пепела оживео је нов млад феникс; ² односу; ³ коју е отац убио, да би је отео намерама Апија Клаудија.

Зеленићка. Признајем да сам и ја један пут погрешила. Али онај је тек прави философ, који признаје своју погрешку. Сви да приденемо маџарске кокарде!

Гавриловић. Ето ти сад опет.

Зеленићка. Који не метне маџарску кокарду, тај је маџарон, тај је издајица. (Гавриловићу) Ја знам, ви нећете.

Гавриловић. Пре сте викали да је маџарон, који метне, а сад опет, који не метне. Најпосле ће постати и онај маџарон, који не усхте помаџарити се.

Лепршић. Већ ваша су нам чувства добро позната, бољега доказателства не потребујемо.

Гавриловић. Колико сам ја за Српство чинио и колико је други, то свет најбоље зна. Ви судите, како хоћете.

Зеленићка. Али, молим вас, питајте се сами: Ви се не престано тешкате¹, што људи гину и што нам се села пале; није ли то очевидно против народности?

Гавриловић. Како би то било против народности?

Зеленићка. То другим речима значи: што Србљи гину и што им се села утамањују, то не ваља, дакле: не ваља ни што се с Маџарима бију и што своју народност траже.

Гавриловић (слеже раменима).

Зеленићка. Видите. Дакле, одбаците од себе све противонародне мисли и метните маџарску кокарду, да се свет о вашем родољубију увери.

Гавриловић. Ја кокарду не мећем ни српску, а камо ли маџарску.

Зеленићка. Добро се промислите.

Гавриловић. Ја сам се промислио. Аратос² вам и такве народности и такве слободе! (Срдито отиде).

Зеленићка. Јесте ли га чули?

Нанчика. Прави маџарон.

Лепршић. Сад је већ јасно.

Зеленићка. Гори од самог Маџара.

Лепршић. Кад маџарску кокарду одбацује.

Зеленићка (Нанчики). Не, друштво, ништа него друштво; то је од неопходиме потребе.

Лепршић. Какво друштво?

Зеленићка. Већ сад не питајте. За неколико дана тако ће вам и овај Гавриловић и други маџарони постати родољупци, те ће и турске кокарде поређати. Јесте ли читали новине, нећаче?

Лепршић. Е, новине су нам забранили.

Зеленићка. Е, нек се мири сад с њима, ко може. Пређе је баш стајало како су варвари, и сад су дјелом то доказали. Ко још забрањује народу писати и читати?

¹ вајкате, жалите (од „тешко мени“); ² до ђавола.

Лепршић. Освануће и њима црни петак, јер је приспео војвода.

Зеленићка. Шупљикац дошао? Па нема ни илуминације!

Лепршић. Чини ми се, слабо смо и с њим погодили. Хтели су га сјајно дочекати, као што се пристоји, али он дође инкогнито¹, и још их је карао, што троше новце на такве ствари, за које, каже, могло би се барута купити.

Зеленићка. Шта, шта? То није војвода!

Лепршић. Ко је куповао барут до сад, куповаће и од сад. За то није требало људма вољу кварити.

Зеленићка. Шупаљ је тај Шупљикац.

Лепршић. Да чујете, шта је још радио: неки родољупци испрегну му коње и наместе се, да га вуку у варош. Па знате ли, шта им је рекао? Да он није дошао, да буде војвода коњма, него људма.

Зеленићка. Шта? Највећи родољупци коњи?

Лепршић. Ето, тако нам ствари стоје. Волио је сићи с кола и ући пешке у варош, него да га сјајно вуку.

Зеленићка. Је ли то све истина за Бога?

Лепршић. Права цела истина.

Зеленићка. Та то је маџарон!

Лепршић. И ја сам казао. Да видите, како је псовао, што су спалили Дебељачу.

Зеленићка. Дебељачу, маџарско село! О, Боже, кад ћеш нас маџарона опростити!

(Него, јао, црни гласови стижу са бојишта: код Али-Бунара и Томашеваца, Срби су морали „ретерирати“². Свакога часа могу банути Маџари. Зато би било најбоље сложити се с Маџарима. Кад ли пуче глас: пала Пешта! „О, хвала Богу, кад смо дочекали да и наша влада буде! Одмах да се уреди одбор. Али Маџароне нипошто у службу! Не, њих ваља потући као скотове!“)

ДЕЈСТВО IV.

I.

Жутилов (сам).

Жутилов. Опет је паметно било са Србљима држати. Под Маџарима нисам ни за десет година толико добио, колико сад за ово кратко време. А још, да ми Гавриловић толико не смета!

II.

Нанчика, пређашњи.

Нанчика. Неки те Немци траже.

Жутилов. Шта ће?

Нанчика. Дошли да моле за Петра Гринентала.

Жутилов. Не може да буде.

¹ необјављено, без званичног дочека; ² повући се, узмаћи.

Нанчика. Дали сто форинти сребра.

Жутилов. Не може да буде.

Нанчика. Ја сам новце примила.

Жутилов. Јеси ли ти луда?

Нанчика. Ти си ми казао, да све примам.

Жутилов. За Гринентала сто форинти? Хиљада је мало.
Нек му се секвестрира имање, колико ће изгубити?

Нанчика. Је ли у таквој мери крив?

Жутилов. Он је Немац, па мир. Немци су били против нас.

Нанчика. Па шта ћемо радити?

Жутилов. Новце им баци натраг. Данас немам кад с њима говорити.

Нанчика. Нека дођу пред вече, онда си сâм. (Одлази).

Жутилов. Гледај им ти посла! Предсједатељу одбора сто форинти!

Нанчика (врати се). Снуждили се, кад сам им новце вратила.

Жутилов. Јеси ли им дала на знање.

Нанчика. Већ уредила сам. Само кад би се више таквих позатварало.

Жутилов. Ови су наши несреће.

Нанчика. Онај Фриц, кажу да је богат.

Жутилов. Тај је већ уређен.

Нанчика. Шта је с Чивутима?

Жутилов. Треба да се протерају, али немам с ким.

Нанчика. Смрдић мисли да је боље овако, да их цедите, него да им се добра секвестрирају, зашто би дошло у народну касу.

Жутилов. Смрдић је магарац. Каква каса? Ми смо народ, а не други, и шта је народно, то је и наше.

Нанчика. Тако је. Какви су оних пет стотина форинти што си јуче донео?

Жутилов. То је од чоје, што сам на лицитацији продао.

Нанчика. Не знам, но чини ми се да ови народни комисари добро пролазе. Код Милошића толико се вуче, да свима већ пада у очи.

Жутилов. Тај много пљачка.

Нанчика. Зашто и ти не гледаш то?

Жутилов. Ја сам задржао за се спажиска добра.

Нанчика. Само да ти одбор не стане на пут.

Жутилов. Сваки од њих има своје, а Гавриловића, који једнако режи, ми ћемо напоље.

Нанчика. И тако је маџарон! — Послао ти је шнајдер конту¹.

Жутилов. Какву конту? У Војводини се не плаћају дугови маџарски.

Нанчика. Каже, да му требају новци.

Жутилов. А зна ли он да је маџарон? — Сутра се мора у одбору закључити, да све, што је под Маџарима рађено, никакве силе нема. Процеси се уништавају. У младој Војводини треба све изнова почети.

Нанчика. Добро би било, кад би поцепао она писмена, по којима смо дужни за аренду².

Жутилов. Сва ће се архива поцепати. Ко може трпити маџарске протоколе у Војводини српској?

Нанчика. А шта ћемо с оном облигацијом код Нађ Пала?

Жутилов. Ја сам ти казао, да је маџарски језик касират³. Све што је њиме писано, ништа не важи.

III

Смрдић, пређашњи.

Смрдић. А ко је пустио Хумла из затвора?

Жутилов. Ја сам.

Смрдић. Како сте то могли чинити, без знања целог одбора? Није се ствар, како ваља, ни испитала; све као преко бундева⁴.

Жутилов. Ја сам нашао да је невин.

Смрдић. Како би он био невин, кад је целој вароши познато, шта је радио? Код нас се баш наопако ради.

Жутилов. Ја сам председатељ одбора.

Смрдић. Председатељ одбора могу бити и ја, и, мислим да имам мало више заслуга него ви. Јер, кад су се цепали протоколи, ви сте гледали кроз прозор, а ја сам напред ишао.

Жутилов. Зар вам није доста што сте член⁵?

Смрдић. Као по ком праву председатељ нешто више значи, него други членови? Ако се нешто на лицитацији прода, те новце нико не види; ако се марва закоље, од коже и лоја нигде рачуна. Кога хоћете затворите; који вам шта да, онога пуштате. Мене сте одредили за квартире⁶ и да вам поља чувам; а где се може што добити, ту су други. Какосу ти људи паметни!

Жутилов. Хоћете ли да будете комесар у каквом срезу?

Смрдић. Дабогме, кад су други све опапољили⁷.

Жутилов. Ви знате, да је Војновић био болестан, нити је могао свој срез обићи.

¹ рачун; ² закуп општинског добра; ³ поништен, оглашен за неважећи; ⁴ на брзу руку; ⁵ члан; ⁶ станове; ⁷ опљачкали.

Смрдић. Видићемо. Па онда за мога синовца: обећали сте му службу, па ништа! А други могу вући плаћу.

Жутилов. За Бога, нудио сам га, да буде подсекретар, па каже, да није за то. Шта ћу да радим?

Смрдић. Дајте му што је за њега. Је ли право, да он као познати родољубац ништа не добије; а други, који су дволичили¹, или који су познати као маџарони, плаћу беру?

Жутилов. Биће све, биће, само се мало претрпите...

IV.

Шербулић, пређашњи.

Жутилов. Ево г. Шербулића. Добро дошли!

Шербулић. Ја верујем да је вама добро. Наместили сте се лепо у одбору, па пуните кесу; а други нека чачкају зубе.

Смрдић. Е, шта се ви опет љутите?

Шербулић. Шта се љутим? Док су били Маџари, ко се више с њима мешао и друговао него ви. Частили сте их, ваше жене и кћери ишле на бал и с хонвидима² играле; пак ви у одбору, а ја, који сам протоколе цепао, ништа.

Жутилов. Не брините г. Шербулићу, биће службе и за вас.

Шербулић. То сте ми још први пут казали, па на том је и остало. Родољупци, ви родољупци! Шта сте за народ учинили?

Смрдић. А шта сте учинили ви?

Шербулић. Више од вас. Ко је по кафанама јавно говорио, да Србљи морају добити, него ја; ја се чудим, како су ме Маџари трпили.

Смрдић (смеши се): Знали су, да нисте вредни ништа учинити.

Шербулић. Ја нисам? Него ви, који сте толике људе преварили и банкротирали?

Смрдић. Опет нисам носио пранге³, као ви.

Шербулић. Не пранге, јер пранге могу и поштени људи носити, него сте друго што заслужили за ваша неваљалства.

Жутилов. Пст, пст!

Шербулић. Није то „пст“, него хоћу све да кажем. Кад је требало за народ радити, ви ми нисте викали „пст“, него „хајде луди Шербулићу!“

Смрдић. Већ ако Власи не подигну народ српски, неће нико.

Шербулић. Ја Влах? Еј, зашто сад нема Сервијанаца, да му покажем, коме ће се подсмевати.

Смрдић. А како ме ви можете назвати банкротом?

¹ неискрен, са два лица, који седи на два стоца; ² (мађ.) домобрански пук; ³ „Прангер“ се звао срамни стуб у сред. веку.

Шербулић. То је истина!

Смрдић. Па истина је да сте и ви Влах. Није ли вам отац говорио: „Лепа је времја!“

Шербулић. Мој се отац вас не тиче ништа.

Жутилов. Аз иштенирт! Ви сте иначе добри пријатељи били, па сад да се свађате.

Шербулић. Не знам за то; ја хоћу службу, па крај. Кад могу којекакви банкрот и маџарони ширити се, ваљда треба и ја што да стечем, који толике заслуге имам.

Жутилов. Знате ли, шта је: да истерамо Гавриловића из одбора, који је и тако маџарон, па да наместимо вас место њега.

Смрдић. То би добро било.

Жутилов. И тако нам много којешта квари.

Шербулић. Већ, ако он није маџарон, онда нико није.

Жутилов. О том нема сумње. И они су маџарци били, који су га изабрали.

Смрдић. Та знате: што је начинио цркву о свом трошку, па људима остало то у глави.

Шербулић. Дабогме, лако је правити цркве, кад му се пресипа¹.

Жутилов. Нека и пет цркава сазида, како се зна да је маџарон, ки². Али Србин је кукавица.

Смрдић. И ја кажем.

Жутилов. Кад нас сама реч „маџарон“ не дира у срце, онда тешко народности!

V.

Лепршић, пређашњи.

Жутилов. Ето и г. секретара. Зашто тако снуждени, г. Лепршићу?

Лепршић. Није добро: кваре нам одборе.

Жутилов. Ко сме дирнути у народну зеницу?

Лепршић. Наши пријатељи. Ни барјаке нам не трпе.

Жутилов. Већ за барјаке може и проћи, али у одбор дирнути, то је Србину најсветије.

Лепршић. Ето тако! Народ се тукао и крв проливао, па зашто? — Ни своје власти да не може имати?

Смрдић. Али како то сме бити?

Лепршић. И ја се чудим. Србље увредити, увредити змије љуте!

Шербулић. Тако нам треба, кад нисмо држали с Маџарима.

Лепршић. Многи нам се смеју и називају нас фантастима.

Шербулић. Тако нам треба.

¹ има у изобиљу; ² (мађ.) — напоље.

Лепршић. Нашем новоустројеном правитељству¹ ругају се и кажу, да је то од нас лудост. Шта више, и само наше попечитељство² финансије не признају, него сва добра камерална³, која војводини припадају, узели су натраг и наше чиновнике терају.

Смрдић. Може ли бити што горе од овога?

Лепршић. Код нас може, јер и сами бунтовници добијају заштитно писмо, и добра, која смо им као ребелима⁴ секвестрирали, или продали, треба да се врате натраг.

Жутилов. То не сме да буде!

Лепршић. Тако је. Но и заслужили смо, јер немамо људи. Узмите средоточно правленије⁵, које је ових дана установљено: какви су чиновници?

Жутилов. То је истина; ни једног од нас.

Лепршић. Наше правитељство нема енергије, нема духа, одважности, плана; једним словом: нема памети, пак нам наопако иде. Ја да сам у главном одбору! Али сад се у службе увлаче, који се знаду већма улагивати!

Жутилов. Треба начинити протестацију; треба начинити план, како се права војводине чувају, и оне у главном одбору осрамотити.

VI.

Гавриловић, пређашњи.

Жутилов. Добро кад сте дошли, г. Гавриловићу, вама је добро познато, кад је наш одбор устројен.

Гавриловић. Оставите се сад тога, имамо другу невољу. Сентомаш је пао.

Сви (уплашено): Шта?

Гавриловић. Патријарх је у поноћи оставио Бечкерек и отишао у Земун. Сва је Бачка и Банат у великом страху.

Смрдић. Брзо да претерамо марву у Сервију.

Лепршић. И Србобран пао, кажете ви?

Гавриловић. Тако је.

Лепршић. То је лаж, то је измишленије!

Гавриловић. Да Бог да, но бојим се, да не буде истина.

Лепршић. Пре ће Коморан пасти, него Србобран, српски Гибралтар. И помислити то, срамота је за Србина, а камо ли веровати.

Шербулић. О, већ је доказано, да је Гавриловић маџарон!

Смрдић. Заиста.

Жутилов. Такав Србин, који једнако прориче Србљима зло, не може се више трпити у одбору.

¹ управи; ² министарство; ³ државна; ⁴ бунтовницима; ⁵ централну управу.

Шербулић. И не може: ми требамо честите људе.

Гавриловић. Ви знате, да се ја нисам ни отимао.

Жутилов. Отимали или не отимали, ви сте касирани, па крај.

VII.

Скоротеча (иступи и преда Жутилову писмо; по том излази. Жутилов чита у себи).

Жутилов (Гавриловићу): Да су сви родољупци, као ви, тешко би народу било!

Смрдић. Више сте нам кварили у одбору, него помагали.

Жутилов. Ево булетине¹ од самог Патријарха: Коморан је пао; Отингер долази с једном бригадом нама у помоћ; Пухнер добио вјест, да ће толико Руса преко Оршаве доћи, колико је нужно. (Гавриловићу) Но, како сад стојимо?

Гавриловић. Мени је то мило; али ја сам онаково добио писмо.

Жутилов. Ви све друге корешподенте² имате, зашто сте увек против Српства.

Шербулић. Ово је издајник, треба га примјерно казнити.

Смрдић. Право кажете.

Шербулић. Истерати га из одбора, то није ништа; но треба му добро конфисцирати³, као сваком другом бунтовнику.

Смрдић. Ништа него право.

Гавриловић. Али, молим вас, то није из моје главе изашло. Ево писма.

Жутилов. Не помаже вам ништа.

VIII.

Скоротеча, пређашњи.

Скоротеча. Молим, хоћу ли какав одговор добити?

Жутилов. Одмах. Ви долазите из Бечкерека?

Скоротеча. Из Бечкерека.

Жутилов. Шта је ново тамо?

Скоротеча. Није најбоље. Сентомаш пао.

Жутилов. Је ли то истина?

Скоротеча. За цело.

Жутилов. Али ево, у булетини другојаче стоји.

Скоротеча. Не знам, тек код нас је велики страх.

Шербулић. За Бога, куд ћемо сад?

Лепршић. Али како може Сентомаш пасти?

Скоротеча. Чујемо, да су мало топова имали.

¹ цедуљице; ² дописнике; ³ заплени, конфисковати.

Лепршић. Дакле, издајство!

Жутилов. Ја немам шта писати; јер кад је Сентомаш пао, ни ми не можемо бити сигурни.

Скоротеча. Само да се није толико пљачкало. (Одлази)

Жутилов. Шта ћемо радити?

Смрдић. Ја мислим, да потучемо све Швабе, и маџароне; јер ће нам ови највише шкодити, ако се Маџари врате.

IX.

Милчика, пређашњи.

Милчика. Јесте ли чули новину?

Жутилов. Шта, лелкем¹?

Милчика. Да Маџари долазе.

Смрдић. Је ли истина, за Бога?

Шербулић. Еј, тешко нама!

Жутилов. Шта ћемо радити?

Смрдић. Да бежимо.

Гавриловић. Куд знамо бежати?

Смрдић. Ви сте и тако маџарон, ви можете остати.

Шербулић. Како би било да зовемо Нађ Пала?

Жутилов. Ви знате шта је било с Нађ Палом и да нам он не може опростити. Него да поделимо касу, па да бежимо у Србију.

Гавриловић. За Бога, како ће се каса делити, кад није наша!

Жутилов. Ја знам, Ви би волели, да падне Маџарима у руке.

X.

Зеленићка, пређашњи.

Зеленићка. Гди је тај одбор? Шта се чини то?

Лепршић. Шта, госпоја ујна?

Зеленићка. Знате ли ви, да се Маџари враћају?

Жутилов. То је нама познато.

Зеленићка. Пак, шта сте скрстили руке? Шта се не спремате?

Смрдић. А шта знамо чинити?

Зеленићка. Шта знате чинити? Што не копате редуте²? Од кад ја вичем, да се копају редуте! Гди су барикаде? Сви на ноге, па се оружајте!

Шербулић. Ми не умемо тући се.

¹ (мађ.) душо; ² ровове.

Смрдић. Ми смо у одбору.

Лепршић. Ја бих, али шта један човек може чинити.

Зеленићка. Срам и стид! Ви потомци Душанови? Одите, родољубице, да ми оперемо образ народности. (Узме пушку која је у углу висила). Ми ћемо спасти Српство.

Нанчика. Право кажете. (Изнесе из друге собе сабљу, коју припаше, а Милчика узме два пиштоља).

Зеленићка. Сад ви бежите куда знате, ми ћемо остати.

Лепршић. Шта, Србљи? Овај срам да подносим? Не, у ком ври српска крв, на оружије!

Шербулић. На оружије, макар сви изгинули!

Смрдић. Тако и јесте. Шта се имамо бојати?

Лепршић. Где су ти Маџари, нека дођу само!

Смрдић. Дајте овамо Нађ Пала, да му сечемо дуван на глави.

Шербулић. Право, дајте га!

Зеленићка. Где је барјак? Без барјака не може се војевати.

Шербулић. Тако је. (Отрчи и донесе барјак).

Зеленићка. На ову свету заставу сваки да се закуне (Чује се топ.) Шта је то?

Смрдић (уплашен): Маџари!

Шербулић. Еј, наопако!

Зеленићка. Куд ћемо сад?

Жутилов. За Бога, пропали смо!

Лепршић. Брже да се пошље пандур, да види, шта је. (Истрчи на поље).

Смрдић. Лепо сам ја говорио, да бежимо у Србију (Међутим су женске побациле оружје: Зеленићка побегла под кревет Нанчика и Милчика шћућуриле се у једном углу собе).

Жутилов. Куд се знам окренути? Враг да носи и вој. водину и све!

Смрдић. Убио Бог, који је први започео!

Шербулић. Несреће; кад нису били вредни, да нису ни устали.

Лепршић (враћа се). Маџари су три штације далеко. Дакле сутра ако стигну.

Смрдић. Брзо да се бежи.

Жутилов. Нанчика, брзо спремај што имаш.

Зеленићка (испод кревета): За Бога, поведите и мене.

Лепршић. Госпоја ујна, брзо да се товари! (Побегне).

Шербулић. Еј, наопако, еј, наопако!

(У метежу, сви, осим Гавриловића, разбегну се).

Гавриловић. Куд сам ја пристао? Ако с њима пођем, они ће викати да сам маџарон; а смем ли опет овде остати,

гди су толико глобили и отимали? Бедни народе, на кога ти спаде, да се за твоју срећу брину! Они, који су се на рачун твој обогатили, беже; а шта ће бити с онима, који не могу бежати, који су стари, слаби или болесни, о том се нико не брине. Тешко теби, народе: ти страдаш, а они се радују; ти пропадаш, а они се богате. — Но судбина је наша од Косова, да прошлост оплакујемо. Идем у бели свет, да не гледам несрећу народа; идем, да не чујем, како убице свога рода, људи неваљали, који су пранге носили, без свакога стида себе родољупцима називају. (Одлази).

ДЕЈСТВО V.

(У Београду)

I.

Шербулић, мало по том Смрдић.

Шербулић (броји цванцигере¹ у руци): Да ти враг носи и такву земљу и такву браћу!

Смрдић (ступи): Шта ви радите?

Шербулић. Ето, већ се плаћа четири цванцика на пет форинти. Ако устраје овако, остаћемо просјаци.

Смрдић. Ја нисам мислио, да су Сервијанци такви људи. Ама чашу вина да ми је ко пружио.

Шербулић. Ко је то видео? Дошли страни људи у Сервију, бегунци, код њих да се склоне, а они ишту по четири пет цванцика приде на банку од пет форинти, уместо да сваком даду фрај квартир и кост², и да му још плате, што је волео побећи, него остати под Маџарима.

Смрдић. Видим ја, родољубије се не уважава.

Шербулић. Још сте Ви добро; заграбили сте, кад сте били у одбору, пак Вам је сад лако.

Смрдић. Колико сам заграбио? Чујем, да су ми из куће однели све.

Шербулић. Платила је каса одборска. Али ја, ни службе, ни врага, па да ми однесу двеста мерова³ жита и сто акова вина.

Смрдић. Чујем, да је зато, што су Вас тужили они, које сте опљачкали.

Шербулић. Шта сам пљачкао? лажу.

Смрдић. Говоре за онај шмук⁴, што ваша супруга носи.

Шербулић. То сам добио од једног Маџара, што сам га искупио од Сервијанаца. Али ако овако још потраје, те се не вратимо кући, отићи ће без трага и шмук и све.

Смрдић. Тај Рус као да на пужевима иде.

Шербулић. Видим ја, од нас неће бити ништа.

¹ двадесетице; ² бесплатно стан и храну; ³ мера за жито од 40-80 ока;
⁴ накит.

Смрдић. Наши су кукавице; хоћеду војводину, хоћеду ово, хоћеду оно, а кад тамо — мућак! Шта су и почињали, кад нису били вредни изградити.

Шербулић. Лагали по новинама сад ово, сад оно; а ни-гди ништа, него су нам остале куће, да их упропасте.

Смрдић. Требало би потући све оне, који су започели.

Шербулић. И ја кажем. Да смо се држали Маџара, ни-кад боље. Али они „не, не“, докле нас не дотераше у Сервију.

Смрдић. Да губимо на банкнотама.

Шербулић. И да ме зову Швабом.

Смрдић. Јест, сад сам му Шваба! А што је долазио да нас диже!

II.

Гавриловић, пређашњи.

Смрдић. А кад сте Ви дошли?

Гавриловић. Кад и сви; него сам се задржао у Гроцкој.

Смрдић. Ви сте могли остати код куће, не би Вам Маџари ништа урадили.

Гавриловић. Та — да се није толико пљачкало —

Шербулић. Вама је све пљачка у глави. Ваљда вам је жао Маџара и Шваба.

Гавриловић. Жао ми је свакога, који страда невино.

Смрдић. Невино! Дакле Маџари и Швабе су невини?

Гавриловић. Како који.

Смрдић. Они зар нису пљачкали и зла чинили?

Гавриловић. Јесу, али наши нису гледали који је крив, него који је богат.

Шербулић. Нека памте, кад је била српска војводина!

Гавриловић. Ако смо зато устали тражити војводину, да се пљачка и отима, боље да је нисмо ни тражили.

Шербулић. Вама је боље, јер ове године нисте могли трговати ни профитирати по вашем обичају. Народ тако не говори.

Гавриловић. Ја видим, народ пишти по обалама и про-пада. За Бога, да се скупимо и дамо штогод на сиротињу. Није право да изгине.

Шербулић. Богме нико не даје ни мени.

Смрдић. Од толиког времена седим овде на трошку; на банкнотама морам да губим, па од куда ћу?

Гавриловић. Није ли грехота, да наша браћа умиру од глади?

Шербулић. Ее, што им драго, ја им помоћи не могу.

Гавриловић. Људи остали без кућа, без марве, без свега.

Смрдић. Нек чекају, док се продаду маџарска добра, пак ће примити накнаду.

Гавриловић. А донде да скапају од глади.

Смрдић. Што им драго! Ено код Патријарха народне касе. Нек ишту од њега.

Гавриловић. А гди је наша општинска каса?

Смрдић. Шта знам ја гди је. Треба и нама живити; за то смо били чиновници војводине.

Гавриловић. Али ви живите у излишију¹, а тамо сиротиња нема ни што је најнужније. Колера ударила, људи из нужде једу незрело воће и краставце, па ће сви поумирати.

Смрдић. Па гди су ти доктори? Зашто не казују људима да је то нездраво?

Гавриловић. Јест, али треба имати што друго. Ајдете да накупимо између нас једно сто форинти, па да поделимо међ сиротињом.

Смрдић. Сто форинти! Шта ви говорите?

Шербулић. Ни сто крајцара не могу дати.

Гавриловић. Ви, који се толико родољубијем поносите!

Шербулић. Видим, како се родољубије уважава. Ви сте били член одбора, а ја ништа.

Гавриловић. Нисмо вукли никакву плаћу.

Шербулић. Већ ја знам. Сваки је луд, који се за Српство заузима.

Гавриловић. Зато, што не може да глоби.

Смрдић. Вама је све то у глави. Док су Маџари глобили, било је добро.

Гавриловић. Па ми смо зато и устали, да се тога опростимо.

Смрдић. Којешта. Ми смо устали за народност, а нигди није стајало, да ће чиновници војводине служити бадава; него ће још већу плаћу имати.

Гавриловић. Оставимо сад то; него дајте што на сиротињу.

Смрдић. Идите Ви с Богом, ја не могу дати ништа.

Шербулић. Зашто нису сви устали на оружије, па не би ни морали бежати.

Смрдић. Тако је; него хоће људи војводину, а неће да се бију.

Гавриловић. Они мисле, да би могли и ви оружије носити.

Смрдић. А на кога би оставили одбор?

¹ у изобиљу.

Гавриловић. О, за одбор би се нашло људи и сувише, него за логор требало би да сте се бринули.

Смрдић. За нас би гриота била погинути, који народ љубимо, јер ће опет до тог стања доћи, да му послужити можемо; а маџарони да изгину сви, па никакве штете.

III.

Лепршић, пређашњи.

Гавриловић. Ево, г. је Лепршић бар ватрени родољубац; он ће дати што на сиротињу.

Лепршић. Чекајте, док буде славјанско царство, пак ћете онда видети славе.

Шербулић. Хоће ли бити?

Лепршић. Ви још сумњате? Рус ваљда није дошао за бадава.

Смрдић. Но, хвала Богу, да и то доживим.

Лепршић. Једно ме само обеспокојава, што се намештају страни људи за чиновнике у војводини.

Смрдић. Шта, шта? Гди је главни одбор? Што не протестирају?

Лепршић. Требало би другојаче, али су Србљи кукавице.

Шербулић. Право кажете да су кукавице. Али тако је, кад нема правог родољубија.

Гавриловић. А шта би радили?

Лепршић. Поставили би маџароне за чиновнике.

Смрдић. То може још и бити.

Шербулић. Врло лако.

Лепршић. Како се почело радити, за цело.

Смрдић. То је наопако!

Шербулић. Боље да смо и с Маџарима остали.

Гавриловић. Па зашто нисте?

Смрдић. Знам, да би Вама по вољи било.

Гавриловић. Зашто мени? Мени је све једно, ма ко дошао у службу.

Смрдић. И стран?

Гавриловић. Ако је поштен, боље и стран; него свој, а неваљао.

Смрдић. Јесте ли га чули?

Шербулић. Није ли то издајица?

Лепршић. Треба подићи тужбу, ви сте сведоци.

Гавриловић. А шта вам помаже, кад нема одбора, а неће више ни бити.

Лепршић. Шта, и Ви кварите одборе, издајник један! (Удаљи се).

Смрдић. Маџарон.

Шербулић. Не заслужује да живи међу Србљима, него да се протера као сваки други Маџар.

Гавриловић. Кад би сви Србљи били као Ви, и сам не би желио бити Србљин.

Смрдић. Јесте ли га чули?

Шербулић. Лепо сам ја говорио, да се сви маџарони побију као скотови.

Гавриловић. И да им се куће секвестрирају на ползу родољубаца.

Смрдић. Већ то ће и тако бити.

Шербулић. Платићете Ви нама сав овај трошак.

Гавриловић (смеши се). Хоћу, хоћу. Идем одмах, да преправљам. (Одлази).

Шербулић. Е, јесте ли га вид'ли?

Смрдић. Тако нам треба, кад нисмо имали памети. — Куд се деде Лепршић?

Шербулић. Ено га, гди се разговара с неким страним.

Смрдић. Ајдемо.

Шербулић. Већ ми се досадило без посла бити. (Одлазе).

VII.

Жутилов, Нанчика, Милчика и Лепршић ступе, пређашњи.

Нанчика (Лепршићу). Па зашто нам не кажете шта је ново?

Лепршић. Шта вам имам казивати? Маџари ће бити побеђени, па мир.

Гавриловић. А шта ће бити с нама?

Лепршић. Добићемо и ми, не оно, што су неке претеране главе тражиле, него што је право.

Гавриловић. Хоће ли бити Душановог царства?

Лепршић. Будалаштина! Нема нас двадесет милиона.

Гавриловић. Али бар славјанско царство.

Лепршић. И од тога нема за сад ништа.

Гавриловић. Та вама је то непрестано било у устима.

Лепршић. Морало се тако говорити, да народ устаје.

Гавриловић То ће рећи: ви сте лагали....

Лепршић. Е, тако је, другојаче није могло бити.

Гавриловић. Наравна ствар, родољубије све допушта. Него молим, како сад стојимо?

Лепршић. Не можемо ни ми захтевати да смо бољи од других. Добили смо равноправност свију народа, добили смо патријарха, добићемо и војводу, па куда ћете више!

Смрдић. Бре, само да се једанпут сврши, па макар како било!

Шербулић. И ја кажем, доста смо од куће.

Милчика (смеши се). Ја не марим, ма још толико трајало.

Гавриловић. Верујем, јер се овде удајете.

Смрдић. Је ли истина?

Шербулић. Смемо ли честитати?

Нанчика. Јест нешто у ствари, но није баш свршено.

Шербулић. Но, то ми је мило.

Смрдић. Ви сте најбоље профитирали у бежанији.

Лепршић. Је ли прилика добра?

Гавриловић. О, фини младић, ја га добро познајем. Истина није Србин —

Лепршић. Шта, шта?

Шербулић. Како би Српкиња за страног пошла?

Смрдић. То баш није лепо.

Шербулић. Предсједатељ одбора!

Жутилов. То су женски послови. У то се не мешам.

Шербулић. Макар како, тек ја не бих допустио.

Лепршић. Дакле је младожења Влах?

Гавриловић. Није, него Маџар.

Лепршић. Је ли могуће?

Смрдић. Ја не могу веровати.

Нанчика. Говори се тако, но управо не зна се.

Гавриловић. А, за цело! Ја га добро познајем!

Лепршић. И ви се можете тако заборавити, да Маџара узмете за зета.

Смрдић. То је преко јего¹.

Лепршић. Одмах идем, да ставим у новине; нека се свет чуди поступку највећег родољупца.

Жутилов. Он ће се посрбити.

Лепршић. Посрбити? Ви ћете се помаџарити, као што сте и били полак Маџар. — Срамота!

Шербулић. И ја кажем, да је срамота.

Лепршић. Не, то мора доћи у новине; све забадава!

Гавриловић (Лепршићу). Хоћете ли ставити како сте и ви добили службу изван Војводине?

Жутилов. Какву службу?

Гавриловић. Секретар код владиног комесара.

Смрдић. Је л' то истина?

Лепршић. Била је реч.

¹ преко сваке мере, и сувише.

Гавриловић. Зашто је „била реч“, кад сте за цело примили, а није никакво зло.

Жутилов. Како би Србин иначе служити могô, него код Србина?

Шербулић. То је истина.

Смрдић. Нема од нас ништа, кад нас и највећи родољупци остављају.

Жутилов. Ја сам служио код Маџара, па сам их тако напустио, како се Српство подигло.

Лепршић. Дабогме, кад су вас из службе избацили.

Жутилов. Мене из службе избацили? Ви, безобразни младићу, што сте изневерили ваш народ.

Лепршић. Као ви, што дајете кћер за Маџара.

Жутилов. Ви сте фантаста.

Лепршић. А ви родољубац, што сте напунили џеп од крађе.

Гавриловић. Немојте, господо, тако викати; срамота је од страних!

Лепршић. Шта: „немојте викати“! Нека сви чују!

Жутилов. Треба ставити у новине такве родољупце, који народу вичу да устаје, а сами би се потурчили.

Гавриловић. Видите, господо: г. Жутилов удаје кћер за Маџара; г. Лепршић примио је службу изван војводине; госпођа Зеленићка добија писма од свога пријатеља Маџара; а Смрдић и Шербулић хоће да продаду војводу. Кажите ми који је највећи знак родољубија.

Смрдић. Све је то ваше масло, но разговараћемо се, док се вратимо кући.

Гавриловић. Кад нема одбора.

Жутилов. Шта, шта? Ви се усуђујете кварити одборе?

Смрдић. Тако нам једнако прети.

Жутилов. Мрав један, да се усуди у одбор дирати!

Гавриловић. Боже сачувај! Ја ћу настојати, да и ваш зет буде член.

Зеленићка. Али, шта га трпите овде, молим вас!

Нанчика. И ја се чудим.

Гавриловић. (Зеленићки). Зар је то благодарност, што сам Вам донео писмо од Вашег старог пријатеља?

Зеленићка. Даље од нас!

Смрдић. Да се не усудите к нама приступити!

Жутилов. Који народне чиновнике опорочава, тај вређа сав народ.

Нанчика. Маџарон један!

Зеленићка. Развратан Србин!

Лепршић. Који нема једне искре родољубија у себи.

Гавриловић. О, родољупци, родољупци, идем приповедити свету, шта сте радили; да видим, хоће ли се наћи који, који ће рећи, да по оваковима може народ процветати.

(Завеса).

А Н А Л И З А

Јесће ли осећили извесну основну разлику шона ове Сћеријине комедије према свима ранијима? Не чини ли вам се ова комедија сувише озбиљна, мрачна, горка за комедију? Ошкуда шаква дубока промена у писцу? (Истражиће узроке у њихову животу, личне и националне.)

Кад је настала ова сашира? Како је постојала (где је нашао грађу, како ју је прикупио, ко му је служио за углед)? Каква је била слика ондашњих политичких прилика и друштва (локална и историјска боја)?

Није ли ово дело шире, општије, трајније вредности? Није ли и за данашње прилике, и за сва времена, сачувало јуно шачности, свежине, актуелности (као слика лажног родољубља)?

Да ли значају и озбиљности замисли одговара ширина и замашност обраде? (Поредиће је са осталим Сћеријиним комадима.) Каква је по радњи, зајлешу, по богатству догађаја, ситуација, покрећа, друштвеној слици? Каква по богатству личности? (Поредиће све ње њихове „родољубаца“: јесу ли они једнолични, бледи, један као и други, или су разноврсни, крејко и оштро издвојени и индивидуалисани сваки понаособ?)

Каква је овде суштина комике? У чему је смешно, поред шолике и шако горке озбиљности? Је ли то она иста ранија помало груба и вулгарна комика и карикатура? Је ли се и овде Сћерија угледао на друге и подражавао њиховим узорима?

ДАВОРЈЕ НА ПОЉУ КОСОВУ

1.

Где је Призрен, славни град,
Где су царски двори?
Где Душанов златни век.
Што чудеса створи?
Све прогута Косово,
Оде српска слава,
Где су били градови
Сада расте трава.

Косово, црно поље, ти Срба друже неверни,
Кому цветом цветаш, ком ли се ресиш тако?
Весном¹ суво твоје промењујеш лице печално,
Ал' прескорбне² спомен беде променит' не знаш;
Жаром реке твоје засушују образе влажне,
Потоке суза наших тко ће осушит' игда?

О кончићу златотканом
Обрће се коло среће,
Живот човек свој подмеће,
Да задржи срећу за се.
Ал' сред рада и гордиње
Иде беда изненада,
И невољом данас страда,
Што је јучер силно било.

2.

Где су оне победе,
Где триумфи сјајни,
Када српски цареви
Војеваше славни?
У песмама певаца³
Глас им стално траје,
Да потомку већу скорб⁴
И тугу задаје.

Ситницо, хладна водо, куд одоше струје ти јасне,
Које друга среће, Немање, гледаше бој?
Ситницо, тужна водо, ком предаде кржаве струје,
Кад се борци наши даше за народ на смрт?
Крваво лице твоје испира росната весна,
Крвава срца нашег тко ће изапрати бол?

Као живота мутне струје
Мала река ток разлива,

¹ у пролеће; ² претужне; ³ народних певача; ⁴ жалост.

Путујући већа бива
 Туђим падом, туђом штетом.
 И кад букне, кад нарасте,
 Гроб јој сињи море справља;
 Тако судба назад ставља
 Што се јучер узвисило.

6.

Тамна ноћи поноћна,
 Грозно ти је лице,
 Кад те беси нападну
 Олује убице.
 Тамна ноћи тамцата,
 Љући бежу часи,
 Када пође Србија
 Бедна да с' угаси.

Црно се шири јато као гладних кобаца облак,
 Дивљи смраднo њега Азије изврже¹ крај.
 Пуше се веси² за њиме, не штеди се трава ни глава,
 Надалеко пред њим предели дркћу од стра̂.
 Поред бесноће и зала куд пружа нокте отровне?
 Твоје, Косово, та притисну беда поље.

Бура дрма небо, земљу,
 Да воздушну стресе шкоду,
 Напаст шаље Бог народу,
 Да одложи³ грехе шкодне.
 Ал' је јурод⁴ наше срце,
 Заборавља лако тугу,
 И невољу строје другу
 Несмислене бујне ђуди.

9.

Бесна, пуста неслого,
 Кћери адске⁵ змије,
 Где би знала живети
 Да Србина није.
 Чедo страсти, несрећо,
 Брза у слепоћи,
 Кад Србина нестане,
 Ком ћеш онда поћи?

Ходите, сетни потомци, справљајте мајци опело,
 Снажна бивша негда Србија мртва лежи.
 Народ без свести стење, јер страсти је трзају мртву,
 И слепоћа духа црни јој ископа гроб.

¹ мисли на азијатско порекло Турака; ² села; ³ одбаци; ⁴ луда; ⁵ паклене

Где је Србије гроб? Је л' Косово, Марица, Прилип?
Ах, сва бедна земља општи плачевни је гроб.

Српски роде, не прекидај
Грозне сузе проливати,
Мртва лежи твоја мати,
Твоја слава, твоја дика.
Црнй словй неизгладнй
На гробу јој натпис режи:
„Овде Српства мајка лежи
„Од синова убијена.“

10.

Тугом тужи Косово,
Кад зима наступи,
Кад му лице ружично
Бритка слана сруби.
Сетно поље Косово!
Доћи ће ти цвеће;
Ал' цвет наше сјајности
Нигда више неће.

Брзом вечна ногом окреће се природа вечно,
Плодну зима јесен, пролеће зиму прати.
Дете постаје муж, у мужеству јавља се слабост,
Крепки, столетни храст к трулежу наклон носи.
Тако падају људи и царства снажна и важна.
Тако Атина и Рим давно забвене¹ леже.

Кој' бијаше богат, славан,
Цар премудри² виче сетно,
Да је овде све сујетно
Да је ташта људска слава.
Ал' је плахо наше срце
И лакоме очи света;
Вопијући: „све сујета“,
За сујетом тумарамо.

13.

Кад храстови падају,
Шта је трст³ и трава?
Када царства нестају,
Шта је наша слава?
Седам дивних чудеса,
Плоде старог века,

¹ заборављене; ² Соломун; ³ трстика.

Све прогута времена
Брзотечна река.

Слушај грлице глас на Косову гуче печално,
Плачно вижљави кос тузи с' одзива твојој;
Нежни птичице глас за мртвим уздише другом,
Ах, и у песми своју сама оплакује смрт.
Тако створење свако у сопственој невољи рида,
Тако на лицу земље само је туга и плач.

О сујете и сујетства,
И несталне игре света,
Брза су нам кратка лета,
Још је брже коло среће.
Шта косовску оплакујеш
Петстолетну грозну штету?
Беда влада свуд на свету,
И удар је судбе близу.

14.

Питаш где су градови,
Где су царства многа,
Куд толике престоле
Судба сврже строга;
Питај боље, где је мир,
Где је срећа стална,
Где не стиже несрећа
Бледа и печална.

Беда у пустињи, беда у граду, у стану и веси,
Беда гњави сваки простране предел земље.
Злато и свила покрива прси печалне и болне,
Испод осмеха скорб брижљиво дави срце;
Радости ретке капље у горчини чезну обилној,
Кратке весеља часе стогуба напаст прати.

Кад озбиљна смрт наступи,
Зашто плачеш, о човече,
Зар су буре морске прече,
Нег' безбрижан мир у земљи?
Слава, сила и богатство
Променљив је образ мрака,
И гордиња таје¹ свака,
И остаје вечно — ништа.

¹ пропада, нестаје.

НА СМРТ

ЈЕДНОГ С УМА СИШАВШЕГ

И ти већ сврши, Алекса бедни,
 Тешки живота пут,
 О, какве мисли при гробу твојме
 Болно напрежу груд!
 Ти ниси ума познавао силу,
 Човека виспрени¹ дар;
 Што краси срце, надима прси
 Стран ти бй жувства жар.
 Сладости брака уживао ниси,
 Видео деце радост.
 Нит' лепу с веселом ти си дружбаом
 Првео летећу младост.
 Гологлав, јадан, без крова, без ложа²
 Блудио с' по пољу сам.
 И твоје речи — одјек ума —
 Б'јаху замршени сан.
 Као сјајно, велико зданије³ негда,
 Што сруши времена злост:
 Тако живота твога судба
 Подиже нему жалост.

Но ти ни студен осећао ниси,
 Припеку сунца, ни зној,
 Од сваке светске опроштен буре
 Живот је био твој.
 Две грозне, пуне године беда⁴,
 Што посла људма Бог,
 Без страха ти си преспавао тихо
 Заблудом ума твог.
 Дволични језик пријатељства лажна
 За тобом није бацао јед,
 Нит' љута стрела душмана силних
 Нанесе теби вред⁵.
 Од црне злобе, зависти јетке
 Стрепио ниси нигда,
 Нит' жалост, патња, ни болест разна
 Потресе дух ти игда.
 Лакомост гладна, што туђе вреба,
 Није ти крала ноћ,
 Нит' жеља к слави, немира пуна
 Гризла т' живота моћ.
 При скорбном⁶ твоје погребу мајке,
 Где сродника тужаше глас,
 Ти си без суза, спокојан остао,
 Сваком мудрацу образ⁷.

¹ узвишени; ² лежаја, постеље; ³ зграда; ⁴ бурне 1848-49; ⁵ штету;
⁶ тужном; ⁷ пример, углед.

У затвор стеран осећао ниси
 Тавнице тугу и злед¹,
 Све горке, несташне обиде² света
 Нису ти мутиле јед.
 Кад други својѐ несрећу куће,
 Деце оплакује срам,
 Ти си без сваке скорби³ ишао,
 Од сваке беде стран.

У вечном света немиру, ти си
 Један уживао мир;
 О, срећан ти си! сад те у гробу
 Вечити обима мир.

Г Р О Б Љ Е

Сладак је заклон, кад ветар љути
 Мора тишину пакосно узмути,
 И трошна лађа у највећој беди
 Гибел⁴ победи.

Сладак је одмор после тешких мука,
 Кад злоковарства⁵ изгнечи нас рука,
 Ил' судбе игра, пуна горка једа,
 Дух изуједа.

Живот је, друже, ово бурно море,
 Облаком тешким обастрто горе,
 Где вихор струже, и Харибдис⁶ клети
 Пропашћу прети.

Там' злоба, завист и клевета ниска
 Зубма отровним добродетел⁷ гриска,
 Там' случај преки ил' болести разне
 Срећу нам пражне.

Страст⁸ слепоћа и неситост жеља
 Лакомо срце славољубјем стреља;
 Краде нам санак, боде нас и мучи,
 Дим да докучи⁸.

Често олуја, кад се клониш бедâ,
 У кући мирно почивати не да;
 Хита безвољно међ' метеж и буну
 Несреће пуну.

¹ озледе, повреде; ² увреде; ³ туге; ⁴ погибел, пропаст; ⁵ лукавост;
⁶ мит. неман која гута поморце у Месинском мореузу (опасан вртлог);
⁷ врлину; ⁸ да постигне ништавило.

Невиност често под неправдом страда,
Врли се газе, злост и порок влада. —
Тако нас живот сваког поји редом
Бедом и једом.

Мирно је гробље, вечита тишина
Уморне кости у објат'ја¹ прима;
Нит' сила злобна, нити отров гнева
Тамо доспева.

Хоћеш слободу? Наћи ћеш у гробу;
Гроб скида ланце дугосужном робу,
Ћути насилник, нит' оружје звечи
Права да гнечи.

Тражиш једнакост? Та под земљом влада,
Ту сваког чина преимућство пада;
Краља ил' роба, ништетна ил' славна
Судба је равна.

Тражиш ли братство? У гробу га тражи,
Корист ил' глупост где на бој не дражи.
Тако је прави покој тек у земљи,
Беда на земљи.

Г О Д И Н А 1848-а²

Каква врева по свету, свуд ускипели људи,
Окове с кликом своје стреса пробуђени дух.
Буктећ' расипа луч из Париза искре волшебне³,
Отуда пали се Беч, и сва Јевропа гори,
Громко разлеже се глас: „слобода, једнакост, братимство,“
И као припева строј⁴ срце чаробно диже.
Где си, слободо, дадиљо духа, ти живљу⁵ живота,
Теби, рајска кћери, најлепши пристоји храм.
Али зашто се крв пролива у веку слободе,
Зар њу рађа мука, беда и туга и плач?
Ништ' не бива с лакоћом, бол је радости мати,
И што више желиш, цена је тиме већа.
Глас се слободе ори, и опет су стешњене груди,
Стрепи за биће својих страхом одржими дух.
Нема чести имању⁶, дружевности пара се поруб⁷,
И на рођена свог брат подозрева брата.
Жељне једнакости дар са тегобом подносе многи,
Тамнице, грабеж и смрт жртве без числа броје.
Тако олуја и град и пламене стреле громовне
С многим имања штетом животни блаже воздух.

¹ у загрљај; ² фебруарска револуција у Паризу, која је потресла целу Европу, нарочито Аустрију (у Бечу, у Мађарској, у Италији); ³ чаробне; ⁴ склад песме, хармонија; ⁵ суштина, језгро; ⁶ цени се богатство; ⁷ кида се другарство.

Да л' ће и бура рата земаљски нам округ растворит'?
 Да л' ће слободе и леп братства просинути дан?
 Одлаз'те, ласкаве речи, ви, маске за окате људе,
 Ви, шарене лутке за слабоумну децу;
 Глупост и себичност, два идола слабости светске,
 И честољубија дим људска покрећу дела.
 „За слободу, браћо“, Катилина¹ дружину дражи,
 И од грабљиве Рим његове стрепи чете.
 Там Бунапарте² лаке за слободу бодри Французе,
 И слободу под свој с њима сахрањује трон.
 Тутњи Ромулов град, са сенатом Граси³ се бију,
 Две су странке, обе мач за слободу дижу.
 Тако страсти сеју по свету раздор и вражду⁴,
 Да мрску засите свог сујељубија⁵ глад.
 Речма вуку себи лакомислено мноштво простоте,
 А где је простота, ту је и глупости дом.
 Као узбуњен ветар обарају стари поредак,
 Саме Божества вечне законе траже сломит'.
 „Шта, безумни, чиниш, зар то су основи вере?
 „Тако л', јадниче, свог Творца с висине славиш?
 „Остав' тај нечестија пут⁶, поврати се амо,
 „Познај Бога к'о ми, ил' ће те затрти мач!“
 И крв силна тече, не штеди се на сиси дете,
 Робе, пале куће, души да купе места.
 О људи, људи! маломоћног створа мравиње,
 Ви л' ћете с том снагом силна осветит' Бога?
 Падните ниц⁷, отрес'те своју слепоћу и грехе,
 Сутра ће јуроде⁸ вас општи прогутати гроб.
 Ал' је глупост јача од разума небесне искре,
 И у недомашне пружа се кругове страст. —
 Немоћан ступа човек у пространост мучнога света,
 Жалосно дете плаче, негу и храну иште.
 И милосрдно туђин приима⁹ се детета слабог,
 Пружа му пишгу и корм,¹⁰ даје колевку и кров.
 Учи га познавати свет, познавати Бога,
 И брбљав језик говора извикну¹¹ дар.
 Сад се понос диже у до јуче детету слабом,
 И који б'јаше ничиј', народност тражи себи.
 Љубећ' свој навичај,¹² са подсмехом суседа гледи,
 Мрзи, прети, гони; ето за народност бој!
 Који сâм жељно иште придовући туђина к себи,
 С кивном тугом срца завиди другоме то.
 И крв реком тече, за народност кољу се људи,
 Ах, због народности гњави се човечанство.
 Гледај грозно бојиште, јунаци су покрили поље,
 Мртва, у крви својој, нага телеса леже.

¹ пропали римски племић који је сковао велику заверу, али га је Цицерон уништио; ² Наполеон; ³ браћа Тиберије и Кај Граси, народни трибуни, који су главом платили своје реформе у корист плебејаца; ⁴ непријатељство; ⁵ самољубља; ⁶ нечасни пут; ⁷ ничице, лицем к земљи; ⁸ луде; ⁹ прихвата, заузима се; ¹⁰ пиће и храну; ¹¹ обикну, научи; ¹² завичај, домовину.

Питаш, тко је овај, од чијег је племена други?
 Нема су уста да ту сумњу разреше теби.
 Сад се отвара јама, и без разлике трпају с' доле,
 Пријатељ, противник једнако право има.
 Од'зго натпис стоји: „За народност падоше жртве.“
 За чију народност? Де, каж'те што трунете ту!
 Јеј, слепоћа људи што чини, гњура по мраку,
 И у лудилу свом сенку за суштност¹ хвата.
 Негда б'јаху свете за закон крваве војне,
 Наш век гордо жали заблуду ума такву;
 Жали и пири другу „за народност“ ватру и метеж,
 Јер је метеж и свар² прсију живаљ наших.
 Лепо је нарав сваком усадила правило вечно:
 Сам што нећеш себи, другоме чинит' немој;
 Ал' заблуђена страст на природу устаје саму,
 Газећ' закона строј³ тражи слободу створит'.
 Отима туђе без милости, домове пали и руши,
 Пљачком и ропством сади једнакости⁴ цвет.
 С плаве ил' жуте боје⁴ с банкета⁵ подиже војне;
 То је просвете плсд, напредак века нашег!...
 Људи, честујте⁶ правду, отрес'те се себичне тежње,
 Љубите ближњега свог, век да просине среће.
 Народност и слобода, једнакост рајске су биљке;
 Човеку на земљи прво је човечество.

Кућа у којој се Стерија родио

¹ суштина, стварност; ² свађа; ³ склад, поредак. ⁴ због боја разних за-
става; ⁵ са пијаних гозба; ⁶ поштујте.

Ч О В Е К

Гле, повијено лежи у колевци дете мајушно.

Штедро¹ на њега изли даре јестество многе.

Одби храну, негу, одлучи му помоћи руку,

Пропало дете је то, с њим преимућство и дар.

Ал' је подла слабост! подмитљиво смеши се дете,

И кад квечи, плаче, чувства пробија сваком,

Љубов га чува, доји; муком туђом снагу прикупља,

И од дана на дан возрасту ђипа већем.

С речј првим словом појавља се природе нагон,

Тражи, и менљива ћуд несташно тежи на зло,

Лупа, разбија, граби, самовољно иште и дречи,

Виљушка, свећа, ил' нож забава зла је њему.

Кричи, јогуни с', плаче, умиљава се, хоће и неће.

С таквом ћуди смесом веку доспева зрелом.

Сад тек главу диже до јучер слабо створење,

Вољом се крепи, и свет грабљивац сматра за свој.

Осмеха нема више, не пече га јер помоћи нужда,

Сами родитељи досадан њему су чир.

Брижно им дане живота броји, заборавља неге,

Једној себичности немиран слуга и роб.

Страсти му лице рију, лукавство ил' худа притворност,

И коварства² мреже друзи су њему за цел³.

Светињу правде чтије⁴, ал' тражи у другога само;

Где му се каже корист, мрзи за правду да зна.

Чудно створење са малом снагом, и жељам' огромним,

С педи живота мером, тежњом од себе већи;

С вољом ко добру, са дели ко злу, несталан и нагао,

Умом врлини, грабежу страст'ма готов;

Непостојанству олан, с постојанством користи тражећ'

То је човека твор⁵, сам загонетка себи.

Телом од земље создан, по глибу се порока ваља,

Виспреном⁶ ума искром пределе тражи неба;

Као што лице земље камените частице⁷ носи,

Поред чувства меких тврдо је срце наше.

Као што на лицу земље са ружама расте кукута⁸,

Менљиве прси наше благост и гордост крију.

Као што лице земље непрестанце окреће се кругом,

Вртлогом страсти човек нема станишта⁹ нигде.

Мислима гордо диже с' над животиње родом безбројним,

И опасност плете, чим надвишава ове.

Није ли говора дар са небеса позајмљена искра?

Говора странпутицом мисли покрива своје.

Сузама дичи се он, свештеним капљама чувства,

Где трпи невиност, утешни ту су мелем.

Ал' су и средства сузе безазленост смутити лаку,

Сузама порок крије јавну кривицу своју.

¹ издашно; ² сплетке; ³ циљ; ⁴ поштује; ⁵ творевина ⁶ узвишеном;
⁷ делове; ⁸ дивљи першун (отров); ⁹ станка, мира.

И кад завист срце, кад пакост ти утробу гризе,
 Нит' може беснети гњев, сузе од једа теку. —
 Разум, небесни дар преимућство највеће људѝ,
 Какву худо игра разума искра судбу!
 Злости увиђа рђу, ал' гоне га страсти у напаст,
 Потпаде страст'ма гадним сам Веруламов¹ разум.
 Као при олуји мора, где ветрови звижде и ричу,
 Страстима надвикан не чује с' разума глас.
 Тек кад ућути бура, кад волне² с' уталоже шкодне,
 И кад следства наших дела искусимо зла:
 Трезан се јавља разум са страхом да представи прошлост,
 Уски истине пут сваки, ал' позно види.
 Всује³ наука и мудрост; на језику мудрост почива,
 Внутрење злости клице тегобно треби она.
 Несрећу туђу трчи лековитим блажити речма,
 Своје несреће зло запевци даје слабој.
 Говори дивно о гордости, сујети, ништини света,
 Сам у дубини срца сујетан, лаком и горд;
 И, што наука даде, својељупству прикупља вештине,
 Користи, не срећи науке су средство и цел:
 Другом заслепит' очи, наресити превару цвећем,
 Справе к убиству прече, шкоде пронаћи многе,
 Жељама крила кројит', угађати раскошу лишем⁴,
 Злоби љупкост дати, просвете то су плоди!
 Где је станиште среће? у вртлогу виче очајник,
 Разум и наука блеск служе тек беде сазнат',
 И што га напаст мори, двојином⁵ осећа умник,
 И што се беда справља, мисли напред га томе⁶.
 Срећније живи сваки, ког чувства утупљена бране,
 Нит' кроз глупо срце продире напаст плаха.
 Као што глува умом не смућава грома опасност,
 Као што завезаног сном не страши гибел⁷ блиска;
 Као што слеп пред собом не увиђа пропаст стрменка⁸,
 Као што тврда несвест болове трпи лако. —
 Сретније живи сваки без совести, судије дела,
 Као што бесмислена звер кајат' се не зна за зло.
 Тако вопија⁹ човек на вртлогу бурна живота,
 Бедом и тугом тражећи предел среће.
 Залуд тих добродетељи¹⁰ зрак указује с' њему,
 Сам добродетељи лик страст'ма је зазор и стид.
 Презрена чами она у тамном забачена углу,
 Порок је с попришта славе протерује плах.
 Место ње обичај добродетељи наличје носи,
 Корисно, не добро ценити тражи човек.
 И кад Като¹¹ гине, лакомислени свет му се руга,
 И кад Сократ учи, отрова чашу пије.

¹ Бекон као државни канцелар био је оптужен и кажњен због подмитљивости; ² таласи; ³ узалуд; ⁴ излишном; ⁵ двоструко; ⁶ муче; ⁷ опасност; ⁸ понора; ⁹ вапи; ¹⁰ врлина; ¹¹ после пораза Помпеја убио се стари бранилац слободе, да не падне жив у руке Цезару.

Тако с' мисли ломе лавиринтом природе људске,
 Плачно живота игру, плачно испитујућ' пут.
 И кад крила клону, са надеждом утеха с' јавља:
 Да на свету овом добро се пари¹ са злим.
 Полезна² биља више, нег' што расте трава отровна,
 Ведрих дана много, ређи је облака квар.
 И, што вреда³ има, лековит постаје отров,
 И што глупцу жалост, мудроме ползе носи.
 Време нагли напред, и бољему нада се путник,
 Сред печалне циче весну⁴ очекује свак.
 Нек се порок вије око слабости природе људске,
 Благо ко добру семе не може затрти он.
 Врлим често делом усхићује зликовац чувства,
 Дана му благоте није покипела свест.
 И, што худост чини, неваљалство шара добротом;
 Чиста у прсима свест право захтева своје.
 Воља, склона на зло, и склоњена воља на добро,
 Та добродетељи цвет с наградом лепом носи.
 Одби залаз⁵ и страст, указаће с' анђела лице,
 Ал' је на земљи престао сушт⁶ бити род човечиј'.

МАРКО БОЧАРИС

I

Мустаф-паша с војском иде,
 С војском силном, големом,
 И као гром,
 Што потреса лес⁷ и дом,
 Кад грмове близу рази⁸,
 Грке вест порази.
 Плачно старци руке шире,
 Жене вриском вриште,
 А дечица поплашена
 На грудма им пиште.
 Сам јунак
 Духом до сад тврд и јак
 Оборио брижну главу
 Сузам' росећ' траву.
 Тад пролети сред народа
 Млади Бочарис⁹,
 Кано љути, кад га скуче,
 Злих ноктију рис.
 „Шта стојите, храбра браћо,
 „Није л' с нама Бог?
 „Кој' је многе потро враге,
 „Сокрушиће и овог.
 „Сви у бој,

¹ удружује; ² корисна; ³ штете; ⁴ пролеће; ⁵ грешење; ⁶ уистини;
⁷ шуму; ⁸ обара; ⁹ 21 авг. 1823 са 350 грчко-арбанашких хришћана из Сулие
 нападе непријатељску предстражу од 4000 људи и паде одмах у првом сукобу.

„Нек је двапут већи број
 „Душманина злоноснога
 „Надбиће га слога.“
 „Не може се, Марко, бити
 „На равном бојишту,
 „Наша деца и за сутра
 „Од нас помоћ ишту.“
 Тако разлог других вожда
 Наглу ватру стеже,
 А Марку се болно срце
 У грудма напреже.
 Дуго ћути, камен сињи,
 С браћом тугу дели,
 На један пут громким гласом
 Тишину прострели:
 „Где сте, друзи Леониде,
 „Шпартански јунаци,
 „Кад бијаше да потавне
 „Славе грчке зраци?
 „Вашег духа да је међу нама,
 „Не би овде скукала нас чам.“
 Тад поскоче Сулиоте¹
 Лица мрка,
 Дугих брка,
 Миш'цом снажни,
 Борби страшни,
 Намрштени
 Натуштени,
 Близном² рана укрштени,
 Вични мраза, вични слоте³.
 То су, брате, Сулиоте.
 „Зашт' се, Марко, себи ругаш сам?
 „Је ли мрети? ево нас готове,
 „Поћи ћемо, куд нас нужда зове,
 „Тек немојдер, да се чини срам.“
 Кликћу гласи, с благословом
 Борцима прилећу,
 Једни сузе, други на њих
 Божју помоћ мећу.
 Пак сви гледе сред пољане
 Племениту ревност жарку,
 Где јунаци препиру се,
 Тко ће спутник⁴ бити Марку.
 „Коцке, браћо, викне витез,
 „Сваки своју судбу има,
 „Што пресуди добра срећа,
 „То ће право бити свима.“
 „Триста негда паликара⁵

¹ грчко-арбанашки хришћани из брдског краја Сулие; ² ожиљком; ситна киша са суснежицом; ⁴ сапутник; ⁵ нередовне трупе у Грчкој.

Термопиле крвљу скваси,
 Кад бијаше од варвара
 Грчка слава да с' угаси.
 Три стотине змај-јунака
 Сад Немезис¹ у бој води,
 Кад Бог рече: од Турака
 Да с' Јелада² ослободи.
 Ој врлости сваке мати,
 Грчка земљо, земљо мила,
 Тко ли живот неће дати,
 Да нам будеш што си била.
 Да се опет муза двори
 И век златни с њима врати,
 Одавно те тама мори,
 Дивна свију наук' мати.“

II

...Већ се сунце мору клони,
 Пут самртни дружби јавља,
 С громким гласом: „жива Грчка“
 На ноге се сваки ставља.
 Народ нежне сузе рони,
 Само њихни сродни ћуте,
 Да надежде опште радост
 Скорбним³ лицем не узмуте.
 Срећожељни многи гласи
 Од срца их друмом прате,
 Кад се борци у брег крену
 Да се можда виш' не врате.
 С брега гледе бесне Турке
 Где по пољу четом блуде,
 И уз свирке певајући
 О пропасти грчкој гуде.

Као што гладан вук у гори
 Из заседе стадо вреба,
 И коју ће зубма клати
 Са дружином својом жреба⁴:
 Тако љуте Сулиоте
 Броје турске шаторове,
 Мере страже, тубе⁵ места,
 И удесне све путове.
 Пак одмору себе даду,
 Огромно их чека дело;
 Да ли срећно, да л' несрећно?
 На добар се конач свело!

III

Што се звезде узнијале
 На плавоме неба чуну,

¹ оличење правде у грчкој митологији; ³ Грчка; * тужним; ⁴ одлучује коцком; ⁵ туве, памте.

Те плашљиво крил'ма трепте,
 И дозивљу сестру луну¹?
 Што се журе? чудо гледе:
 Четрдесет Сул-јунака
 Посред силне турске војске,
 И пред њима витез-Марка.
 Тко их пусти, тко их води?
 Стара она срећа Грка,
 И одважност и вештина,
 И санљива поноћ мрака.
 Ко² шатору паши нагле,
 Стража мније, помоћ нова,
 Ал' у срцу навет³ носи
 Злонамерна чета ова.
 Већ два леже умртвљена,
 Трећег Марко витез вуче
 Из шатора Мустаф-паше,
 Ка'но овцу гладан вуче.
 „Каква дрзост?“ Није дрзост,
 Као гром јунак ноћ узмути,
 Бочарис је море ово,
 И његови лави љути.
 Пушке хук
 Домамљује други звук.
 И с четири с поља стране
 Грчка ватра плане.
 Суновратце Турци скачу,
 Збунио их сан,
 И Мустафин грдни стан
 Узнијано поста море.
 Тамо трче, тамо бију
 Као без главе сметен рој,
 Да л' је туђин, да ли свој,
 Слепа пушка не разбира.
 Глас рањених метеж множи,
 Коњи трче туд' овуд',
 И гунгулом притиснути,
 Божји, вичу, то је суд.
 Јунак Марко дружбу води,
 Пред њиме је страх и смрт,
 Пушка верна и мач крт
 Куд науми праштат' не зна.
 Три куршума прискочише
 Препречит' му даљи пут,
 Ал' разјарен тигар љут
 За све ране не разбира.
 „Сложно, браћо, Бог је с нама,
 Слوميће се вражја моћ“.
 Дружба бије са свих страна

¹ месец; ² ка, према; ³ одмазду.

А помаже црна ноћ.
 „Целети?“
 „Екуре¹.“
 То су речи самознане,
 Турком грдне ране.
 Три крвава дуга сата
 Траје слепи бој,
 Док и зора не укаже
 Лик зачуђен свој.
 Марка ране иштетиле,
 Приклања се дружби блед,
 А Турцима паклен јед
 Кивно срце згоропади.
 Овај худи Грка број!
 Овај гибни за се бој!
 С бесном виком сви навале
 Да их потамане.
 Ал' им беда на пут стаје,
 Хитро хити Константин,
 Бочариса млађи син
 С браћом браћи помоћ носи.
 Нова битка приметне се,
 Нови Турке снађе јад,
 И без реда и без главе
 Бегству даду плећа сад.
 Уз пут вреба Карајскаки⁸
 С четом малом, ватреном;
 Кланци јаки, Грци лаки,
 Те злим врате врагу злом.
 Сунце рано уранило,
 Чудећи се зору пита:
 Где је она турска војска
 Јучер страшна и махнита.
 Где су силни шаторови,
 Где ли благо Мустаф-паше,
 И топови и заставе?
 Плен Грцима сад посташе.
 Млади Коста брату спеш⁴
 Пред њим весео трчи глас:
 Где си, Марко, чедо славе,
 Избавниче свију вас.
 Паде душман, спласну беда,
 И наша је победа.
 Али Марко глас не чује,
 Обузео га вечни мрак,
 И радости уранак
 У сумору ишчежава.
 Зар да онај не ужива,

¹ ратна лозинка; ² опасни; ³ вођ грчког устанка; ⁴ хита.

Кој' виновник јесте свему?
 Сваком стручак лавра¹ стиже,
 Само тужни кипрес² њему.

Вест с бојишта дома трчи,
 С пуним носи кликом радост,
 Али ову тера жалост
 По Јеладу зла удеса.

„Марко мртав“ тко ће од сад
 Над бедама јунак бити,
 Тко ће стварат' дивна чуда,
 Што ће свет за басну мнити³
 С црним срцем нејач иде,
 И сузама путе роси.

Где дружина сетна лица
 Хладно Марка тело носи.
 Ах, кој' роду душа беше,
 Када јучер напаст зину.
 Сад бездушан, мртав лежи,
 Радост кивном душманину.
 Свак приступа сокрушено
 Свог спасавца да целива,
 У сузама купају га,
 Које за њим род пролива.

Тако витез Марко паде
 Сам својега жертва дела,
 Већег, нег' што повест знаде,
 Што одважност може смела.
 И кад даљни путник страни
 Поља види Карпениса,
 Је ли ово, пита, место
 Спомен славног Бочариса?

¹ ловорике; ² дрво кипарис, чемпрес, тј. приликом погребa; ³ држати.

Јован Стерија Поповић (1806—1856)

Јован (Стеријин) Поповић спада у ред највећих наших књижевника: врло плодан и разностран писац, он је до данас остао један од најмисаонијих песника један од оснивача модерне наше драме, и нарочито, најбољи наш комедиограф.

І ЖИВОТ И РАД

Родио се у Вршцу, у Банату, 1 јануара 1806. Његов отац Стерија (по коме је и сину остало име у књижевности) био је родом Грк, имућан досељени трговац, а мајка (Јулијана) Српкиња, из угледне, уметничке породице, кћи једног сликара (живописца и песника Николе Нешковића) и удовица другог сликара. У кући је било више деце: двоје је довела собом мајка из првог брака, а сем малог Јована, прворођенца, Стерија је имао још троје, два мушка и једно женско.

Детињство Јованово није било много срећно и ведро. Отац и мајка нису се најбоље слагали, и односи у породици нису били идеални. Отац Стерија био је, чини се, чудан и настран човек, строг и крут, без много очинске топлине и нежности. То је био један тесногруди и шкрти Грк, паланачки ћифтица и лакоми цинцарин и зеленаш, сав предан новцу и сумњивим шпекулацијама, због којих је доцнијем материјално и по-срнуо. Природно, он је желео и свакојако радио, често и грубим насиљем, да и свога сина увуче у трговину и загреје за новац, и да му наметне уске породичне грчке традиције.

Међутим, син је изгледа сав био на мајку, нежну и фину жену, образовану и уметнички запојену, која је, судећи по нежној синовљој успомени сачуваној кроз цео живот, не само бранила сина од суровог оца, него му израна будила и напајала дух читањем Св. писма и других лепих књига. Јер, по свему што се да назрети из оскудних сачуваних података и из самих дела, Јован је морао бити нежно и тихо дете, кржљава здравља и слабуњаво (Стерија се доцније стално жали на слабо здравље, нарочито на болесне очи, лева рука му је од детињства осушена и готово узета), осећајне и са-

њалачке природе. Он сам о себи каже, не без извесне горчине: „Главнија черта (црта) мога темперамента је меланхолија.“ И на тај начин, он се морао добро слагати с мајком, као што се никако није могао слагати с оцем.

Ни Јованово школовање није ишло лако и глатко, ма да је дечак био бистар и врло жељан књиге и науке. Отац га је једнако вукао себи у дућан, за тезгу, упорно решен да од свога првенца истеше трговца и себи наследника. Напослетку, кад је Јован завршио основну школу и пошао у гимназију, отац, посрнувши у својим шпекулацијама, извади га из школе и тури себи у радњу. Али се дечак није дао: нити је марио за дућан нити за очеве грдње и грубости, него се једнако грабио за књигом, читао и дан и ноћ, за ручком и на месечини, гутао Видаковића и будан сањарио, пркосећи оцу, који му ни свеће ноћу није давао. И, како сам вели у својој аутобиографији, „чрез њих таква глад к читању у њему породи се“, и као његов Роман (из *Романа без романа*), „и онако склоњен на то, тако се заљубио у читање романтичких књига, да се ни за време ручка од њих раставити није могао“. Штавише је „и нека поетичка покушенија чинио“, и „забављао се с правилима по којима се без изузетка сви романи пишу“. Напослетку, савладан толиком упорношћу и несаломивом вољом дечаковом, тврдокорни отац мораде дићи руке, те тако Јован, после двогодишњег прекида, настави школовање, и у Вршцу заврши нижу гимназију.

Видимо, дакле, да први кораци нашег писца у живот нису били нимало ружичасти и цвећем посути. Дете од природе закинуто и запостављено, кржљаво и осетљиво, лишено очинске нежности и љубави, оно се још од нејака сударило са грубом стварношћу и наличјем живота, и рањено повукло се у себе, у своје снове и тугу, и тамо приметно прве клице горчине и разочарења будућег песника очајања и боли од живота. (Далеки одједи тих подвојених и мучних односа у очинском дому могу се несумњиво назрети у *Кир-Јањи*, где се у личности Кир-Јање крије слика његовог оца, тврдице и грубијана, а у Јуци, његове мајке (Јулијане), живахне и допадљиве жене, са уметничким навикама и прохтевима. Исто тако Стерија извесно узима свог сца на нишан у *Роману без романа* у овим редовима: „Тако на пример, који родитељи желе да им син трговац буде, непрестано му с крајцарама око ушију. зveckају, претстављајући како је тешко новац добити; добро га с речма просепт, пер мезо обучавају, узајмљују од њега неколико крајцара и после кратког времена то му исто с интересом враћају; уче га тужити се на рђава времена, уверавати да је ствар црна, која је бела, и пр.“ Ово је за цело и први заматак *Кир-Јање*.)

Вишу гимназију свршио је у Темишвару, као „красно-речија слишатељ“ (тј. поетике и реторике, 1824 — 1826). У школи је одличан ђак, нарочито у поетици: чини и „нека по-

вереник Светислав одлази за њом у Цариград да је избави, али главом плати свој смели витешки подвиг. Историску позадину чине догађаји непосредно после Косова. Ма да сасвим слаба, наивна и невешта, ова прва Стеријина драма имала је великог успеха, за годину дана доживела два издања, и Стерији донела велику славу. За њом је дошао *Милош Обилић* (Будим, 1829). То је опет витешка трагедија славног Милоша Обилића, везана за саму Косовску катастрофу, рађена по косовском циклусу и народном предању, по Рајићевој *Историји* и по спеву Гавр. Ковачевића, са готово истом историском садржином као и његов ранији роман *Бој на Косову*, и као Симе Милутиновића *Трагедија Обилић*. Ма да још увек изразито слаба и романтична, ова драма је ипак, под утицајем Шекспира, испала нешто зрелија и самосталнија. И трећа, *Наход Симеон или Несрећно сујужештво* (Будим, 1830). То је стара класична легенда о родоскврном браку (Едип), сачувана и у нашем народном предању (упореди народну песму). Ни ова драма није боља од претходних, фантастична је и недраматична, и сасвим површна. Вероватно је тада започета и *Смрт Стефана Дечанског*, али је довршена много доцније и из основа прерађена (приказана тек 1841.) Тада је зацело замишљен и *Скендербег*, због чега је Стерија скупио богату историску и легендарну грађу, *Живот и витешка војевања Ђорђа Кастриота Скендербега*.

Даље, ту су романи: *Бој на Косову или Милан Тоџилица и Зораида* (Будим, 1828, изд. Матица српска). Роман није оригиналан, него проста и слаба прерада, готово само посрбљен превод једног француског витешког романа „Gonzalve de Cordoue ou Grenade reconquise“ (Гонзалво од Кордове или Повраћена Гренада), од Флоријана (XVIII в.), са невешто утканом причом о Косовском боју, узетом из народне песме, старих летописа и Рајића, сасвим у романтичном и сентименталном духу Милована Видаковића, без историске тачности и без књижевне вредности. Поред свега тога, роман је имао великог успеха због своје романтичне и популарне родољубиве садржине. Други му је роман био *Деан и Дамјанка или Паденије босанског краљевства* (1830, нештампан), сличне садржине и, ако је могуће, још ниже вредности него *Бој на Косову*. И ту је једна сентиментална витешка љубав, између Деана Алтомановића и босанске властелинке Дамјанке, уткана у значајне историјске догађаје и везана за најезду Турака и пропаст Босне, сва испуњена чудесним витешким и љубавним авантурама и подвизима.

Сав тај обилан рад, међутим, врло је мале, готово никакве књижевне вредности, и претставља скроз почетничке послове. Уопште, цео овај период Стеријина рада до 1830-тих година може се узети као период незрелих младићких покушаја, као године „тумарања и кривудања“, како је он то

сам назвао, тражења пута и књижевног шегртовања, увек под туђим утицајима и окриљем.

На јесен 1828 прелази у Кежмарк да учи права, и завршава их за годину дана. Потом се врати у Вршац, и прими се за наставника латинског језика, који је одлично знао, на једној приватној школи.

Међутим, баш у то време, око 1830-тих година, у његовим књижевним идејама и раду настаје значајан преокрет. Сазрео као човек и писац, књижевно широко и солидно образован, изградивши свој дух и укус на великим светским узорима на Шекспиру и Молијеру нарочито, тим циновима драмске уметности и позорнице, недостижним посматрачима и познаваоцима људске душе и стрампутица живота, а уз то од своје ране младости очешан од грубе стварности и људске пакости и навикнут да гледа животу право у очи, — у њему је лако и природно сазрела нова мисао: да је књижевност једна озбиљна ствар, а не проста и лака забава, и да је њен главни задатак сликање живих људи и стварног живота. У основи то је старо рационалистичко, утилитаристичко гледиште на књижевност и уметност, са главним и јединим мерилом *корисности*, то јест књижевности као оруђа моралнога и националног усавршавања (супротно од новијег „ларпурлартизма“ — уметности ради уметности. Међутим, данашња најновија књижевност, послератна, све јаче нагиње и враћа се том старом схватању „примењене“, социјалне, књижевности, разуме се на чисто савременој, реалистичкој и натуралистичкој основи). Стерија, дакле, напушта патриотску драму и окреће се реалистичкој и савременој комедији; а у роману одриче се застарелог и преживелог Видаковића и целог сентименталног витешког романа, па према томе и својих наивних младићких покушаја. И место националних трагедија, даје *Лажу и ђаралажу* и *Покондирену џикву* (1830), а место плачевних романа, сатирични *Роман без романа* (1832).

Ту је он први пут покушао да спроведе у дело своју нову идеју, да изобличавање и излагање потсмеху мана и порока појединаца и друштва може исто тако згодно и успешно да послужи као средство за искорењивање зла и погрешака, за морално и национално васпитање, као и најсвечанија морална проповед и декламација. И' као што је раније необично много ценио озбиљну патриотску драму као „важну националну школу“, која свечаним реторичким беседама и позоришним ефектима буди, крепи и подиже народну свест и душу, и с горчином жигоше слабости и неваљалства, узрочнике наше несреће и пропасти, — тако исто сада највећи значај придаје комедији и сатири, чији дубоки смисао није у томе да забави и разоноди докони и сити свет после добре вечере, него да шибањем, исмејавањем и казивањем по прсту заблуда и ругоба ситне садашњости поучи и поправи. И он ће, забављајући и засмејавајући српску публику, кроза смех и шалу говорити истину, и са дубоком збиљом, понекад и с

горчином, извргарати порузи и потсмеху опште људске и народне недостатке и лудости, увек у намери да људе и народ поправи и уразуми. „Ко брани шаљивцу говорити истину?“ — како је он то казао по оној латинској. Или по Доситеју: „У игри и шали прекрасне и превисоке науке давати.“

Ово је зацело био пресудан моменат у Стеријином животу и књижевном раду. Цео остатак његовога књижевног деловања само је развијање ове основне идеје.

Између 1832—1836 Стерија се слабо, готово никако не јавља на књижевном пољу. Врло савестан и педантан наставник, изгледа да се потпуно заробио школом. Може бити да је он те године искористио и да се књижевно боље спреми и потпаше за свој нови правац писања и стварања (како то подвлачи и у свом *Роману без романа*). Међутим, неодољиво вучен ка књижевности, он се најпосле решава на један значајан корак у животу, наиме да мења позив, да би био слободнији и самосталнији у своме књижевном раду. И 1836 он напушта школу и прелази у адвокатску струку.

И стварно, он се сада с новим жаром и пуном снагом баца на књижевно стварање, и у року од пет шест година (до 1842), у једном снажном творачком замаху, избацује читав низ својих најбољих дела, комедија и трагедија. То су зацело најплодније и најзрелије године његове књижевне каријере. 1837 даје комедију *Тврдицу или Кир-Јању*, 1838 *Злу жену* и прерађује *Покондирену џикву*, 1841 *Женидбу и удадбу* и трагедију *Смрт Сћефана Дечанског*, 1842 следе трагедије *Хајдуци*, *Владислав*, *Лакан*, и читав низ ситнијих шала и ларкдија (*Превара за ђревару*, *Волшебни магарац*, *Симџаиџа* и *аниџаиџа*).

Када је 1840 крагујевачка гимназија (основ. 1833) претворена у Лицеј и подигнута на ранг високе школе, Стерија је понуђена катедра „природног права“. Он се радо одазвао, и из личних и из патриотских разлога, желећи да помогне колико може Србији и српском народу у његовим првим мучним корацима ка просвети. Стерија се ту одмах истакао као врло вредан радник и окретан организатор, широких и напредних погледа. Идуће године (1841) Лицеј је премештен у Београд, а с њиме и Стерија. Али се он на њему није дуго задржао. Запажен са свога стручног и просветног рада, већ прослављен као писац и позоришни човек, октобра 1842 постављен је за начелника министарства просвете („столоничника попечитељства“). У ствари он је тиме постао главни носилац и иницијатор целокупне просветне политике српске, први организатор и законодавац модерне српске школе, и главни стуб наше младе књижевности у повоју. Без средстава, без стручних сарадника, без традиције, где је све требало почети испочетка, он је примио на своја плећа сав тај огроман терет и одговорност, и кроз дуг низ година носио га с ретком преданошћу, трудољубљем и жилавом истрајношћу. Но

својом високом спремом и широким образовањем, и својом питомом и приступачном природом он је успео да савлада сав тај огромни посао и да удари чврсте темеље младој српској просвети. Закон о јавној настави (обнародован 1844), израда модерних уџбеника (сам Стерија написао је гомилу разних уџбеника: математичку географију, немачку граматику, латински буквар, латинску граматику, мали буквар, ретори-

БЕОГРАДЪ

СЪ ВЫСОКИМЪ ДОПУШТЕНІЕМЪ

представи ће се данасъ у Четвртакъ 4. Декемвриа у овде подигнутомъ

ТЕАТРУ НА ЂУМРУКУ

ПРВЫЙ ПУТЬ

СМРТЬ СТЕФАНА ДЕЧАНСКОГЪ

жалостна игра у петъ дѣйствиа одъ І. С. Поповића

Л И Ц А :

Стефанъ Дечанскій. Краљ Србіа.
 Марія, њгова супруга.
 Душанъ, њговъ сынъ.
 Синиша, Дечанковъ сынъ одъ Маріа.
 Теофілетесъ, Краљъвъ представникъ.
 Момчило, Совѣтникъ.
 Светковићъ,
 Ранко, } Војводе одъ Зеите.
 Милорадъ Виловићъ.
 Зорка, Светковићева кћи.
 Више Војвода, војницы, гласоноша.

Любительн народногъ Просвѣštenія имаю доброту горе назначена Лица
 своевольн безъ сваке награде представити, изто одрѣшена за улазакъ цѣна
 (после нужны трощкова) опредѣлюе се на заведевіе народногъ Театра.

За висока Лица сиравлѣно в шесть ложъ.
 За одну ложу плаћа се 1. дукать песарскій.
 За прво мѣсто 2 цванцыга, за друго 1 цванцыгъ.

(Почетакъ в у 5 сатій на вече.)

1841.

ку), оснивање Музеја (1844) и уређивање Народне библиотеке итд., све су то били крупни и ситни послови којима је Стерија поклањао своју пуну пажњу и драгоцено време. Једно од његових крупних дела је и оснивање „Друштва српске словесности“, потоње Академије наука. Идеја је поникла још у Лицеју у Крагујевцу (1841), од Стерије Поповића и његова дру-

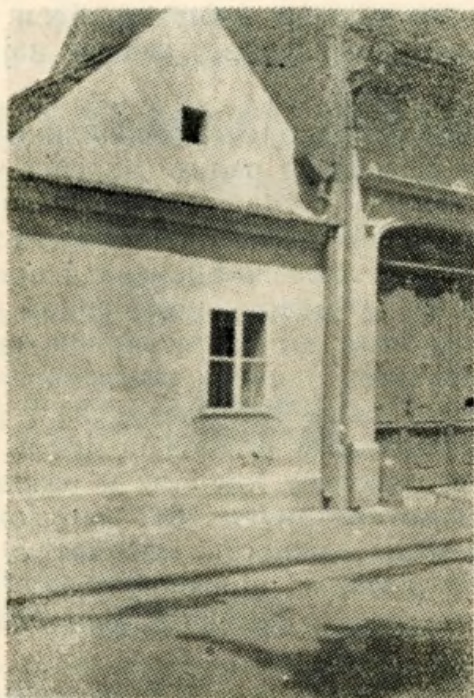
га и колеге Атанасија Николића, који су Министарству просвете поднели израђен предлог за оснивање „Српске академије наука“. Предлог је усвојен и одобрен, само под другим именом, као „Друштво српске словесности“. На тај начин Стерија је постао оснивач и духовни отац највеће српске научно-просветне установе, и у првим њеним данима био један од најактивнијих њених сарадника и идеолога.

Још један од његових крупнијих послова, коме је поклонио нарочиту пажњу и можда највише љубави, било је стварање сталног народног позоришта у престоници. Позориште је свечано отворено децембра 1841, Стеријиним трагедијом *Смрт Стефана Дечанског*. И речју и делом помаже он свога друга Атанасија Николића, оснивача и шефа дилетантске дружине, изграђује репертоар, неуморно пише и преводи комаде, спрема глумце, врши пробе и режира, једном речи он му је душа. То је време његове највеће позоришне активности (1841 — 1842).

Из свега овога најбоље се види колико је Стерија био неуморан и каква се жилава радна енергија крила у томе на око слабуњавом човеку. Поред толике званичне дужности, тако напорне и дангубне, поред све слабости здравља, на које се једнако жали, он је налазио времена и воље да тако живо и широко учествује у целокупном јавном и културно-просветном животу српском, да бодри, крепи, подиже, помаже, свуда у првим редовима, и поврх свега тога, да сипа као из рукава и као од шале читав низ ремек-дела, у једном од најтежих и најређих књижевих родова, у драми и комедији (за шест година преко десетину крупних и разноврсних позоришних комада, сем другог.) Око 1847 даје још неколико позоришних комада мање важности: патриотску драмску алегорију *Сан Краљевића Марка*, пригодну слику *Торжествено Србије*, трагедију *Скендербег*, и комедије *Џандрљиви муж* и *Судбина једног разула*.

Изненада, марта 1848, сав се тај лепи и полетни рад неочекивано прекида. Стерија подноси оставку на начелнички положај, она је уважена, и он се повлачи у свој родни Вршац, да „у миру проведе“ последње дане свога живота, ма да му је тада било тек 42 године. Ту се и оженио. Прави разлог том наглост и неочекиваном обрту није се могао тачно утврдити: да ли слабо здравље и потреба одмора и мира, или неке „неугодности“, или — „не могавши се с онда владајућим начелима слагати, ни с вољом због неких околности дејствовати“. Но судећи по мрачном и горком расположењу које се у њему по томе зацарило, јасно је да су га људи морали јако ујести за срце и ојадити његову благородну и осетљиву душу. Треба само прочитати његову лирику *Даворје*, певану у то време (изд. 1854), па осетити сву горчину и разочарење једног дубоко рањеног срца у најјачим мужевним годинама.

Бурних година 1848—1849 у револуционарним немирима и мађарској буни, Стерија, искрен родољуб широких видика, који никада није за своје родољубље везивао личне интересе, згадио се до дна душе на прљавштину и гадну похлепу самозваних српских „родољубаца“, и овековечио им срамну успомену у оној тако озбиљно горкој и суморној игри, *Родољуйцима*. Кратко време (1849), када су Мађари поново заузели Вршац, склонио се био у Београд, али се враћа чим се буна стишала, живи слободно и повучено, одбија понуђена му лепа места и почаст, посвећујући последње године певању и писању. Најзад, болестан, разочаран, готово заборављен, у приличној оскудици, без много породичне среће, умро је 26 фебруара 1856, равно у 50тој години живота

Кућа у којој је Стерија провео последње своје дане

Последњи пут његова се творачка снага разиграла после 1850, као да је предосећао блиску смрт. То је била његова лабудова песма. *Родољуйци, Београд некад и сад* (1853) и збирка лирике *Даворје* (1854), стоје на крају живота као круна његова стварања.

И Д Е Л А

Задржали смо се мало дуже на Стеријином животу и раду, једно стога што сматрамо да је тако богата и широка делатност вредна веће пажње и признања, а друго што она, много потпуније осветљава и самога писца и његово ства-

рање. Тако посматране, његове способности и његов талент искачу много јаче, а многе замерке које му се могу учинити, и које су му чињене, саме собом опадају.

Остаје нам још да прегледамо његова најважнија дела. Претпостављамо, наравно, да су читаоци прочитали напред донета дела (где су могли наћи много лепе грађе за размишљање — избор најлепших страна, богате садржине, много значајних података у пишчевим предговорима о себи и о постанку својих дела, итд.), и зато можемо овде бити краћи. Но, што нарочито желимо да подвучемо, то су *анализе* на крају самих дела. Ми не можемо доста топло да препоручимо читаоцима да са највећом пажњом покушају дати кратке, сажете одговоре на постављена питања (најбоље писмено), и то непосредно по читању и искључиво на основу свога властитог читања. Само тако добијени судови, засновани на властитом читању и размишљању, под још топлим првим утисцима, имају за нас вредности. То је једина критика која нешто вреди, самостална, конкретна, детаљна и поређујућа. Јер за нас је од вредности само оно што смо сами могли осетити и разумети. Ако сами нисмо прочитали и осетили, све што други могу да нам кажу, и оно најумније и најдуховитије, остаје за нас празна, мртва реч. Мало ће нам помоћи сва туђа ученост и знање, ако у себи нисмо развили способност и навику самосталнога осећања и расуђивања. Зато, ако хоћете да продрете у дела која читате, ако хоћете да вам она открију своје тајне и своја скривена блага, потрудите се да их прочитате стрпљиво и са љубављу, копајте пажљиво и разгрните, и, ако само у њима има злата, оно ће вам се цело открити. Куцајте, и отвориће вам се; питајте, и одговориће вам се. „Умети видети, и умети казати шта сте видели, у томе вам је цела тајна критике, књижевне и уметничке, највише, најдубље, најфиније.“

Узмимо најпре *прве Стиеријине романа и драме*. За њих смо већ напред казали да сав тај обилан рад (два романа — *Бој на Косову* и *Деан и Дамјанка*, и три драме — *Свети-слав и Милева*, *Милош Обилић* и *Наход Симеон*) врло слаб и незрео, готово без икакве књижевне вредности, изразито почетнички, младићки покушаји. Стога можемо преко њих прећи са мало речи, као што је то уосталом учинио и сам Стерија, који је у њима видео „све трагове недозрелости не само у плану него и у дијалогу“. Сем лепе, полетне амбиције и племенитог родољубља тешко да би у њима имало што више да се похвали. Погрешака и недостатака, међутим, има врло много, и крупних. Поменућемо само најкрупније, заједничке и романима и драмама. (Сва ова дела су безмало истоветне садржине — национална, патриотска, историска, романтично сентиментална; разлика је само у форми, у причању или дијалогу.)

Пре свега, сами предмети су врло наивни, претерано романтични, сентиментални и фантастични, пуни неприродних догађаја и невероватних заплета, љубавних суза и витешких авантура, без живота и без стварности. Иако одреда историска дела, у њима има врло мало историскога знања и осећања, историске и локалне боје, нимало уживљавања у давно прохујале векове, без ширих историских погледа и психолошких слика. Исто тако композиција је невешта, слабо повезана и психолошки недоследна, неприродна и без унутрашње нужности, најчешће низ разбијених слика. Па онда, радња је сиромашна, мртва, оскудна, без живота и покрета, неразразрађена и без драматичности и психолошке запетости. Што је можда најгоре, карактери сасвим бледи, површни, неодређени, без дубљег понирања у људску душу, ни трага од психолошке оштрине запажања и пуноће живота, све тако наивно и малокрвно. Напоследку, и сама обрада и стил, дикција, без свежине, без полета, без снаге и драмске збијености, нарочито без песничке топлине и маште, све у једном натегнутом и усиљеном тону, плачљивом и сузама умазаном (сви ту плачу и наричу као жене, па и најстрашнији јунаци), и на крају крајева све се своди на једно неискрено декламовање и неукусно реторичко кићење и отужну дирљивост, која коначно страховито замара и постаје неподношљива. И поред и поврх свега тога, и сама његова оригиналност је врло сумњива. Да је Стерија остао и даље при таквом начину писања, он би давно био потпуно заборављен писац.

Много му је бољи и зрелији *Роман без романа*. И по самом роду, и по садржини и по стилу, ово дело претставља значајан корак напред у пишевом стварању (нарочито у I делу). Са првим комедијама, *Лажом и ѡаралажом* и *Покондиреном ѡиквом*, оно је значило прелом и прекретницу у целокупном књижевном раду Стеријином. Истина, и овде има доста туђих трагова, нарочито из немачкога сатиричног романа XVIII в. Али, има ту и много његовога личног, тачнога и непосредног опажања и здравог, оштроумног критицизма, пријатнога духа, ведре и лепе шале и неусиљеног, добродушног потсмеха. Роман је и мало чудно грађен, праве радње готово и нема (зато га је писац и назвао „без романа“, тј. без приче, заплета), и све се састоји у споредним и разбијеним епизодама и сатиричним дигресијама, у којима писац слободно развија своје моралне, филозофске, социјалне и књижевне рефлексије, потсмевајући се свему и свачему, највише књишким и фантастичним романцијама и песнички ћуркастим и празноверним женама, бесмисленој моди, модерним браковима из рачуна, уображеним надрифилозофима и усијаној надрифилозофској омладини, и тако даље.

Доцније, у својим зрелим годинама, Стерија се поново вратио историској националној драми, и обогатио наше позо-

риште читавим низом релативно добрих и вештих драма. Међу њима издвајају се нарочито две, *Смрти Стефана Дечанског* и *Лахан*, без сумње две врло добре и зреле, ако не најбоље, наше трагедије. Добре су му још и *Владислав* и *Скендербег*, док су му *Хајдуци* и *Сан Краљевића Марка* слабије.

Сан Краљевића Марка је врста алегоричне драмске бајке, заснована на народној легенди о Марку који спава и који ће се једног дана пробудити кад српству поново гране слобода. Комад је пригодан и патриотски, намењен за свечану прославу крсне славе Карађорђевића (Св. Андреје), а права му је намера била слављење Карађорђа као ослободиоца Србије. Дело нема целине и драмског развијања, просто низ лепих патриотских слика. Прва слика је *Мршвило*: Марко се подно Урвине буди из сна и оплакује своју горку судбину. Наилази старо и нејако и проси у њега помоћи. Али кад једно момче пробије Марку пушком длан, њега изда снага и он опет заспе. Други део је *Зора*: Црни Ђорђе диже народ на турски зулум. Марко се буди, његов се мач напола извукао из стене. Трећи део је *Слава*: Марко је снιο диван сан: две виле, Срећа и Сјобода, насмешиле су се на српски род. Буздован је искочио из бездна, а сабља се ишчупала из стене. Народ пева од весеља и не стрепи више. У Београду се зида величанствени храм Свеславије, народ се радује и пева, и на крају се заклиње на „радост, мир и слобода“. (Поредите др. му *Краљевић Марко* од Прерадовића.)

Хајдуци су слободно драматизована народна песма *Предраг и Ненад*. Догађа се у гори Гаревници. Састају се две хајдучке чете, Милетина и Обрадова, здружују се и бирају Милету за харамбашу. Хајдуци су оробили пашине дворе и заробили његову јединицу Зелиду. Девојка је својом лепотом бацила угарак у чету. Обрад и Зелида су се замиловали, а Милета хоће да је на силу узме себи. Обрад успе да је у забуну једног окршаја са пашином војском спроведе кући. После боја Милета нападне Обрада због девојке, потегне пиштољ и убије га. Чета се разлучи и покрви. На издисају Милета препозна у Обраду свог брата рођеног, проклиње себе, љуби брата и моли га за опроштај, и Обрад праштајући умире на братовљим рукама. — Хајдучки је живот обрађен сасвим романтично и идеализован, без драматичности и драмског чвора, без праве радње и психолошке дубине. Углавном лако и весело ћаскање и мршаве досетке.

У *Владиславу* је обрађена историска прича о крвничком бугарском краљу Владиславу и о његовом мучком убиству српског краља Владимира и његове жене Косаре. Предмет је био врло популаран и често обрађиван у књижевности: (пре Стерије обрадио га је као драму Л. Лазаревић *Владимир и Косара* (1829), после Стерије искористио га је Прерадовић као оперски либрето, *Владимир и Косара*, најзад, Сремац га је обрадио као историску причу у својим *Књигама старославним*). Стерија је узео као главно лице убицу Владислава и психолошки развио његов злочин и његову савест. Заплет је укратко овај: Владислав је мучки у лову убио краља Радомира, те се докопао бугарске круне. Сумњу је вешто пребацио на племенитога Ивицу, сина убијенога краља. Његов подмукли саветник Давид подбада га да убије српског краља Владимира, свога зета, који је оженио његову сестру Косару. Владислав позива Владимира на састанак, тобоже молећи помоћ проти Византије. Али мудра Косара провиди братове злочиначке намере, и не да свом мужу да иде него одлази сама. Владислав се међутим притаји, закуне се на крст и свето Еванђеље, и успе да превари своју сестру, на веру домама Владимира, и убије и њега и сестру. Али га почиње да мори савест, тешка привиђења муте му сан, и он је готово душевно оболео. У тој грозници и душевном растројству прикаже му се дух Владимиров, а наилази и Ивица, који је срећно побегао из тамнице, да тражи освету. У лудилу страве Владислав прободу опакога Давида, виновника зла, и одмах потом у најгрознијим мукама издахне. — Дело је добро рађено, постављен је и срећно решен један интересантан и тежак психолошки проблем, има драматичности и доследности у радњи, дикција је проста, природна и психолошки прикладна.

Скендербег је такође једна од бољих Стеријиних драма. Иако има, доста романтике и патриотске и љубавне и историске легенде (Стерија је поменули смо, врло брижљиво купио грађу за ово дело), у њему има доста живе радње, покрета и драмских сукоба. Ситнијих недостатака морало је бити и стога, што дело није сасвим довршено и дотерано, па му недостаје последња пишчева рука. Млади јањичар Скендербег, Муратов посинак, јесте понос и дика целе султанове војске. Изненада у њему се буди национална и хришћанска свест, ускоче у своје рођене албанске планине и на превару уграби кључеве од градова. Нарочито је дирљив његов састанак с мајком и сестром. Мурат, бесан, ојађан више због губитка милога Скендербега, узданице своје, него Албаније, купи сву своју силу и полази на Скендербега. Султанова лепа кћи Атима бежи Скендербегу кога лудо воли; али је он одбија, јер мора да служи само својој намученој отаџбини. Мурат преклиње Скендербега као сина да га не срамоти пред свегом, нека га само на око призна, света ради. Али поносни Скендербег не пристаје. Напоследку Мурат, скрхан жалошћу и болом, зове Скендербега на мегдан, „да га његов хлеб убије“. Усред двобоја улети међу њих Атима. Кад отац види да га је и кћи изневерила, прободје је у гњеву своме, и одмах затим скрван несрећом издахне. Син му Мехмед мири се са својим побратимом Скендербегом и оставља му Албанију и слободу, и одлази. Сунце слободе опет је синуло над тужном Албанијом.

Но најбоље две драме његове свакако су *Смрт Стефана Дечанског* и *Лахан*. Оне без поговора отскачу изнад свију осталих. Обично је *Смрт Стефана Дечанског* стављана на прво место као најзначајнија. Међутим, по нашем мишљењу, она је могла бити популарнија, али са чисто уметничке стране, *Лахан* је очевидно бољи, пунији, снажнији, зрелији. *Стефан Дечански* може нам бити интересантнији и приснији, пошто је из наше народне историје, па нас се природно јаче дојима и моћније нас потреса, него *Лахан* који нам је туђ и више стран. Тиме се и објашњава већи глас и слава *Стефана Дечанског*. Сем тога, предмет сам по себи необично је захвалан и прикладан за трагично развијање, по себи готова и силно потресна драма, једна од најдирљивијих и најузбудљивијих страна целе наше историје. Догађај је зацело свима добро познат. Млади Краљевић Душан (Силни) прославио се великом победом и ретким јунаштвом над Бугарима код Велбужда. Одушевљени отац, старац Стефан Дечански, хоће да пренусти сину круну. Млада славохлепна краљица Марија, Душанова маћеха, стрепи да јој Душан не преотме круну и не истисне њеног малолетног сина Синишу. Она и њен препредени саветник грба Теофило, успевају да сумњом отрују Стефанову душу и да заваде оца са сином. Душана опет подбада на оца увређени зетски жупан Светковић, његов будући таст. Понижен од оца, Душан, тешка срца, устаје на оца и диже буну. Дечански, пак, огорчен и сломљен болом, неће да бежи пред сином, и буде заробљен. И баш кад се Душан покајао због увреде нанете оцу и хтео да се мири, бунтовнички коловође убију Дечанскога. Марија је доцкан признала свој гадни злочин, Душан јој великодушно прашта, а Теофило је предан правди. — Стерија је покушао да овај трагични чвор обради на свој начин, према своме песимистичном убеђењу, не окривљујући ни оца ни сина, који су обојица добри и врло племе-

нити, него сву трагичну кривицу сваљује на пакост и злоћу људи, на славољубље, себичност, похлепу и осетљивост гадне околине. На тај начин он је хтео да пода делу један дубоко људски, реалан и чисто земаљски карактер. Драма је иначе врло добро рађена, вешто заплетена, природно и доследно вођена и развијана, са живом и напетом радњом, са богатим драмским сукобима и јаким ефектним сценама, са значајним историским догађајима, снажном и речитом дикцијом, без сувише извештачености и лажне патетике, и најзад, са много лепе и искрено изазване мисаоности и горке филозофије. (Ако сте прочитали *Краља Лира*, потражите сличности и утицај.) Но напоредо с тим особинама, *Стефан Дечански* нма несумњиво и приличан број недостатака, нарочито романтике и извештачених ситуација: на пример, љубав између Зорке и Милорада, па Душанова љубав према Зорки на први поглед, па још више Милорадово лудило и Зоркина смрт; затим, Душанова неодлучност и поводљивост, па Стефанове беспомоћне патетичне јадиковке, а поготово Маријино неочекивано покајање; па и сама Теофилова перфидност, као и буна; свуда се осећа извесна натеза, намештеност и неприродност; најпосле, и у самом тону има доста празног патоса и лажног акцента.

Лахан, међутим, јесте по свему исто тако снажан и добар, и још бољи, а готово без и једнога од тих недостатака. И карактери, и радња, и догађаји, и драматичност, и психологија, и мисаоност, и дикција, све је боље, пуније, снажније, природније. Поредите Стефана и Тешу, поредите Душана и Лахана, или обе Марије, па ћете се одмах уверити да је у *Лахану* све јаче обрађено, све изразитије и рељефније, са више психолошке оштрине и проницљивости; или узмите саму средину и драмски ток догађаја, опет су у *Лахану* богатији, значајнији, бржи и заоштренији, са више живости и покрета, и драматичности; напоследку, покушајте поредити и саму дикцију, стил, језик, мисли, погледе, сам тон и дијалог, опет ће испасти у корист *Лахана*. Зато смо га ми и изабрали. Иначе, ви сте сигурно већ запазили да између ове две драме постоје велике сличности и у самом предмету. Овде Краљ Стефан, онде цар Константин, слаби и поводљиви старци, губе круне и животе на готово истоветан начин и из истих узрока; млади Душан и Лахан, једнако храбри и племенити, долазе до престола стицајем сличних околности (један победом над Бугарима, други над Татарима); и овамо и онамо по једна Марија, опаке демон-жене, славохлепне и безобзирне, које носе собом пустош и несрећу, и на истоветан начин спасавају главу. Разуме се, оригиналност овде припада *Стефану Дечанском* као првоме по постанку.

Из свега овога лако се даду извести најкрупније замерке које се могу учинити Стеријиним озбиљним драмама: превише романтичног патриотизма, сентименталних и мелодраматичних

љубави, историска улепшавања и идеализовања, и сувише наглашене моралне поуке; затим, површна и оскудна психологија, отсуство дубљег посматрања и улажења у крупне проблеме живота и душе; и на крају, претерано китњаст и свечан тон, разметљива речитост и празна декламација. Не може се порећи да су ове драме за своје време извршиле врло благотворан и васпитни утицај. Па ипак је Стерија сувише жртвовао тренутним потребама и расположењу и укусу широке публике. И често радећи површно и ужурбано, он је многим својим драмама одузео трајнију и дубљу вредност.

Ипак, најважнији је и најбољи његов рад на *комедији*. Најпре, оне су у лепом броју, богате су и разноврсне. Међу њима има и комедија карактера (типова), које сликају и исмевају појединачне типове и људске страсти код појединаца (то су *Лиза и њаралажа*, *Покондирена шиква*, *Зла жена*, *Кир-Јања*, *Џандрљиви муж*), има комедија нарави (друштвених), које изобличавају не појединачне страсти, него пороке и слабости целог једног друштва, једне средине (такве су *Женидба и удадба*, *Београд некад и сад*, *Родољубци*), најзад има и лаких комедија интриге (заплета), ситнијих шала и лакрдија, које су засноване на духовитим неспоразумима и вешто заплетеним пометњама (као што су *Волшебни магарац*, *Превара за превару* и т. д.).

Под претпоставком да су наши читаоци читали напред донета дела, нарочито да су покушали сами извести кратку анализу садржине и особина, ми овде не морамо понављати поједина дела. Прегледаћемо само њихове главне заједничке особине и мане.

Комедија није лак књижевни род, и велики комедиографи су врло ретки. Стерија је био један од тих, имао стваран талент за комедију, са пуно лепих и ретких списатељских особина. Прва и најјача од свих, основна особина његова, јесте посматрачки дар и богатство запажених типова. Он је са ретком способношћу умео да запази и изабере интересантне и оригиналне типове из живота и нашег друштва. Нарочито је имао будно око за смешне црте и ситуације, за комичну страну живота, за карикатуру. Он није ишао далеко да тражи своје типове и предмете, посматрао је обичан, свакидашњи живот око себе, оштрим оком запажао његове ситне страсти, пороке и лудости, и трудио се да то живо и духовито наслика речима и истакне позоришним ефектима. То је читав један живи шарени свет који се гура и промеће кроза живот, као на вашару, и који својим ситним бригама, подвалама и страстима изазива код нас гледалаца веселост и ведром забаву. Али писац често воли тако да намести целу ситуацију, да ми, мило нам криво нам, ту видимо помало и себе, наше ситне слабости и несавршенства, и изазове у нама потајни стид, и природно прикривање и заташкивање погрешака. Најразноврсније страсти, ситне и крупне, дубоко људске и земаљске, развијене су овде живо и реално, са пуно ведре

шале и разигране веселости. Сетите се само симпатичних препредених лажовчина и прождрљивик готована и скитница Алексе и Мите (у *Лажу и ђаралажу*), или чанколизих паразита Саре и „олимпискога вилозова“ Ружићића (у *Покондиреној џикви*), или прљавога и жалосног циције Кир-Јање, или опет ведрога и силнога мајстор-Срете чизмара, или оних усиганих фантаста и окорелих зликоваца и шићарџија у *Родољубицима*; или, да поменемо жене, ко се не сећа наивне ћурке Јелице (у *Лажу и ђаралажу*), или глупе и уображене простакуше „опанчарке“ Феме (у *Покондиреној џикви*), или оне бесне господске оштроконђе и „аспиде“ Султане (у *Злој жени*), или најзад оне простодушне паланчанке и нарикаче Станије (у *Београд некад и сад*) итд. итд. и још многих других.

Али што је можда још лепша особина Стеријина комичног талента, то је заиста ретка способност да запажене и ухваћене типове вешто састави заједно, да их доведе у сукоб, да створи живе контрасте, и да из тога изазове најсмешније ситуације. Он је прави мајстор да кресне искру која ће неодољиво запалити смех и веселост, али не неким јефтиним и плитким триком, него самим унутрашњим сударом лица у животном покрету. А то је најважнија и најдрагоценија особина комичнога талента. Додуше. Стерија поседује издашно и ону другу основну комичну особину, духовитост, досетку, шаљиву и неочекивану реч, која прсне као варница и просто зарази смехом због својих неочекиваних веза и смешних асоцијација. Он има кад треба и оне дубље, више комике, оштре и горке сатире и љутог сарказма, који „уједа“ и као бичем шиба. Али најјачи и најлепши његов комични ефект, то је ова комика ситуације, комика судара и заплитања разноврсних типова и сценских контраста. Не комика речи, него комика радње и живота. И отула у његовим комедијама толико живе и увек свеже шале и веселости, и толико живог покрета и шаренила. Отуда код њега и тако богата пуна и жива друштвена слика.

Поред тога, Стерија је и врло вешт и зрео писац, одличан познавалац позоришних дасака и ефеката рампе. Он има у томе и инстинкта и рутине. Пошто је нашао zgodну тему, он уме да је вешто обрће на позорници, да је заплиће и расплиће, да живо води и развија радњу, да јој да сценског темпа, не развлачи, не губи се и не расплињава, подаје живости и хитрине дијалогу, брзине и заоштрениости у променама, контрастима, духовитим упадицама. Свака сцена, свака слика лепо му је заокругљена, један мали вешто уткан сукоб у општи ток радње. И тако се једнако нижу увек нове и свеже слике, упадају нова лица, заплићу се и расплићу као неком мађијом, а радња стално тече и буја, хитра и жива.

И најзад, Стерија има и стила. Његов језик, израз, дикција, дијалог, фраза, имају и богатства, и гипкости, и подежности, и живописне сликовитости, и оштрог рељефа, и што

је најважније, праву комичну жицу („vis comica“). Кад се узме у обзир да је Стерија први наш новији комедиограф, један од првих наших модерних писаца уопште, и да је књижевни народни језик онда био у свом првом стварању, онда његово богатство језика и прикладност израза, нарочито комичнога, мора да нас чуди.

Несумњиво, у његовим комедијама има и извесних недостатака и мана. Тако приговорено му је са разних страна да је сувише моралист, да намешта радњу због поучног свршетка и „наравоученија“; да му је радња често сувише брза,

Гроб Стеријин

немотивисана, без потребних прелаза и унутрашње нужности и повезаности, често и неприродна; да нема много укуса, да је често вулгаран, груб, баналан, да сувише пада у карикатуру и неукусну лакрдију; најзад, да нема много стила, да нема ни правог хумора, да није оригиналан, да има много позајмица, и тако даље. Очеvidно је да многи од тих и сличних приговора нису тачни, многи су претерани, а многи су погрешно упућени писцу, месту времену, његовом духу, укусу и књижевним навикама, које сваког писца неизбежно везују и сапињу. Слични неоправдани приговори чињени су и готово свима осталим, и највећим комедиографима, Молијеру на пример, па Голдонију, па и нашем Држићу¹.

Остаје нам још да кажемо неколико речи о Стерији као песнику, писцу збирке *Даворје*. Он се песништвом бавио још

¹ Упореди оглед г. Богдана Поповића — *О Молијеру (Огледи, II књ.*

од младих година; али главно његово песничко стварање пада преткрај његова живота, после 1850-тих година, дакле у доба пуне зрелости и животног искуства. Но, то су уједно и године његовога пуног разочарења у живот и у људе, мрачног расположења и суморног песимизма. Видели смо у његовом животу да он никако није био срећан човек, још од нејака детињства живот га је ошинуо својом грубом стварношћу и људском пакошћу, а ни доцније му није био милостивији. Несрећан у очинском дому, преварен и разочаран у својим идеалима и у своме пожртвованом раду, после тако шумне славе забачен, запуштен и готово заборављен у једном ситном месту, несрећан и у своме породичном животу, доживевши слом својих патриотских идеала, згађен на прљавштину и грабљиву себичност људи, притиснут оскудицом и немаштином, на крају болестан, он је природно и искрено омрзнуо живот, боловао живот, и дубоко осетио сву његову таштину и ништавило. Све је „сујета, сенка и дим“. Најбоље се не родити; а кад се човеку већ деси та несрећа, најбоље је да не осећа и не зна ништа, и да што пре оде. Само једном прочитајте његову песму *На смрти једног с ума сишавшег*, или *Гробље*, или *Годину 1848*, или *Даворје на Пољу Косову*, или ону страшну *Човек*, па ћете се ужаснути од толиког очајања, безнађа и мрачног ништавила. Горка иронија судбине: највећи забављач српске публике био је можда најнесрећнији човек целе наше књижевности.

САДРЖАЈ

	страна
Београд некад и сад	83
Родољупци	93
Даворје на Пољу Косову	125
На смрт једног с ума сишавшег	129
Гробље	130
Година 1848-а	131
Човек	134
Марко Бочарис	136
Јован Стерија Поповић, I живот и рад	142
„ „ „ II дела	150

Цена 10 дин.